

ಇಲ್ಲಿ ಗೌತಮಬುದ್ಧನು ಮೊದಲನೇ ಉಪದೇಶ ನೀಡಿದುದರಿಂದ ಇದು ಬೌದ್ಧರಿಗೂ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಿರ್ಲಾರವರ ಒಂದು ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ.

ಕಾಕಂದಿ

ಇದನ್ನು ಋಷಿಋಷಿ ಅಥವಾ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಪುರವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ವಾರಾಣಸಿಯಿಂದ ದೇವರಿಯಾಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಟ್ಯಾಕ್ಸಿಯ ಮೂಲಕ ದೇವರಿಯಾ ಸಲೇಪುಪುರದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ೧೪ ಕಿ.ಮೀ. ಉತ್ತಮವಾದ ರಸ್ತೆಯಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಒಂದೂವರೆ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಕಾಕಂದಿ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಪುಷ್ಪದಂತ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಗರ್ಭ, ಜನ್ಮಕಲ್ಯಾಣಕಗಳು ನಡೆದಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಇದನ್ನು ದೇವಿರಾ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಭಗ್ನಾವಶೇಷಗಳು ಮೈಲಿಗಟ್ಟಲೆ ಹರಡಿಬಿದ್ದಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪದಂತಸ್ವಾಮಿಯ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿಗಂಬರ ಜೈನಮಂದಿರವಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಪುಷ್ಪದಂತತೀರ್ಥಂಕರರ ಪ್ರತಿಮೆಯಿದ್ದರೂ, ಭಗವಾನ್ ನೇಮತೀರ್ಥಂಕರರು ಮೂಲಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಸಂತೋಧಕರು ಇಲ್ಲಿ ಅಗಸಿದಾಗ ಅನೇಕ ಜೈನಮೂರ್ತಿಗಳೂ, ಯಕ್ಷರಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಚೈತ್ಯವೃಕ್ಷಗಳೂ ಮೊದಲಾದುವು ಇಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿವೆ.

ಕುಕುಭಗ್ರಾಮ

ಇದನ್ನು ಈಗ 'ಕಹಾಳೂ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಕಾಕಂದಿಯಿಂದ ೧೬ ಕಿ.ಮೀ. ಇದೆ. ಆದರೆ ರಸ್ತೆ ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲ. ಜೀಪ್ ಮತ್ತು ಬಸ್ಸುಗಳು ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಗೋರಖ್ ಪುರದಿಂದ ೬೭ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಭಗವಾನ್ ಪುಷ್ಪದಂತತೀರ್ಥಂಕರರ ಪರಿನಿಷ್ಕರ್ಮಣ ಮತ್ತು ಕೇವಲಜ್ಞಾನ ಕಲ್ಯಾಣಕಗಳು ನಡೆದ ಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ. ಗುಪ್ತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜಿನಮಂದಿರಗಳಿದ್ದವು. ಈಗ ಅವುಗಳ ಭಗ್ನಾವಶೇಷಗಳು ಮಾತ್ರ ಇವೆ. ಈ ಭಗ್ನಾವಶೇಷಗಳ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಾಚೀನಮಾನಸ್ತಂಭವಿದೆ. ಆ ಮಾನಸ್ತಂಭದ ನಾಲ್ಕುಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಭಗ್ನಾವಶೇಷಗಳು ಚೆದುರಿಬಿದ್ದಿವೆ. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಲ್ಲಿನಿಂದಲೇ ಮಾಡಿರುವ ಈ ಮಾನಸ್ತಂಭವು ೨೪ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೪೬೦ರಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದುದಾಗಿದೆ. ಈ ಸ್ತಂಭದ ಕೆಳಗಡೆ ಎರಡು ಕಾಲು ಅಡಿಯ ಪಾರ್ಶ್ವತೀರ್ಥಂಕರರ ಪ್ರತಿಮೆ ಕೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ತಂಭದ ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ

ಐದು ತೀರ್ಥಂಕರರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿವೆ. ಇದನ್ನು ಸ್ವಂಧಗುಪ್ತಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮಾಡಿ ಸಿದ್ಧಮೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಇತರ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳು

ಚಂದ್ರಪುರೀ-ಇದು ಒಂದು ಚಿಕ್ಕಗ್ರಾಮ. ಗಂಗಾನದೀ ತೀರದಲ್ಲಿದೆ. ವಾರಾಣಸಿಯಿಂದ ೨೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರವೂ, ಸಿಂಹಪುರಿಯಿಂದ ೧೭ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರವೂ ಇದೆ. ಈಗ ಇದನ್ನು ಚಂದ್ರೋಹೀ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಅತ್ಯಂತ ರಮಣೀಯವಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಚಂದ್ರಪ್ರಭತೀರ್ಥಂಕರರ ಗರ್ಭ, ಜನ್ಮ, ತಪ ಮತ್ತು ಕೇವಲಜ್ಞಾನಕಲ್ಯಾಣಕಗಳು ನಡೆದಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿಗಂಬರಜೈನಮಂದಿರವಿದೆ. ಇದರ ನಾಲ್ಕುಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪಾವಾ (ನವೀನ)-ಇದೂ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕಗ್ರಾಮ. ಇದರ ಸುತ್ತಲೂ ಭಗ್ನಾವಶೇಷಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಇದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಾಂವ್ ಅಥವಾ ಫಾಜಿಲ್ ನಗರ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವೀರರ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನವೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದು ದೇವರಿಯಾದಿಂದ ೫೬ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನಮೂರ್ತಿಯಾಗಲೀ, ಜಿನಮಂದಿರವಾಗಲೀ ಇಲ್ಲ. ಮಹಾವೀರರ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನವಾಗಿರಬಹುದು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ದರ್ಶನೀಯವಾಗಿದೆ.

ಲಲಿತಪುರ-ದೇವಗಢದಿಂದ ೩೦ ಕಿ.ಮೀ. ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಸಾವಿರ ದಿಗಂಬರಜೈನರಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಒಂದು ಜೈನತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿಂದ ದೇವಗಢ, ಸೈರೋನ್, ಚಂದೇರಿ, ಥಾಪಾನಜೀ, ಪಪೌರಾ, ಆಹಾರಾನೀ ಮೊದಲಾದಕಡೆಗಳಿಗೆ ಹೋಗಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲನನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಹು ಸುಂದರವಾಗಿರತಕ್ಕ ಐದು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಾನ್ ಅಭಿನವಸ್ವಾಮಿಯ ಪ್ರತಿಮೆ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಈ ಜಿನಮಂದಿರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ನೆಲಮಾಳಿಗೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರು ತೀರ್ಥಂಕರರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೂ, ೩೫ ದೇವದೇವಿಯರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೂ ಇವೆ. ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲನ ಅತಿಶಯತೆ ಬಹು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ದುಧಿ-ಇದು ಲಲಿತಪುರಕ್ಕೆ ೫೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಮತ್ತು ದೇವಗಢಕ್ಕೆ ೩೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಗ್ನಾವಶೇಷಗಳೂ, ಒಡೆದು ಬಿದ್ದಿರುವ ಅನೇಕ ಜಿನಬಿಂಬಗಳೂ ಇವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಚೆನ್ನಾಗಿಯೂ ಇವೆ,

ಚಾಂದ್‌ಪುರ-ಜಹಾಜ್‌ಪುರ-ಲಲಿತಪುರದಿಂದ ವೀನಾ ಮೂಲಕ ಹೋದರೆ 'ಫಾರಾ' ಎಂಬ ರೈಲ್ವೆಸ್ಟೇಷನ್ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಒಂದು ಕಿ.ಮೀ. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹೋಗುವ ರೈಲ್ವೆಲೈನಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲೂ ಒಡೆದು ಬಿದ್ದಿರುವ ಜಿನಬಿಂಬಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕೋಟಿಯ ಒಳಗೆ ಮೂರು ಜಿನಮಂದಿರಗಳಿವೆ. ರೈಲ್ವೆ ಕಂಬಿಯ ಪೂರ್ವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಾಂದ್‌ಪುರವೂ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜಹಾಜ್‌ಪುರವೂ ಇವೆ.

ಸೇರೋನ್-ಇದು ಲಲಿತಪುರಕ್ಕೆ ೨೧ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಇಲ್ಲಿ ಆರು ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೨೫೦ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಂದಿರಗಳ ಮತ್ತು ಮೂರ್ತಿಗಳ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ವಾಸಪುರ-ಲಲಿತಪುರದಿಂದ ಇದು ೫೩ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಐದು ಜಿನಮಂದಿರಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಹಸ್ರಕೂಟಚೈತ್ರಾಲಯವಾಗಿದೆ. ಇದು ಸಾವಿರ ವರ್ಷದಷ್ಟು ಹಳೆಯದಾಗಿದೆ.

ಸೀಕಾನ್-ಲಲಿತಪುರದಿಂದ ೭೪ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಒಂದೇ ಮಂದಿರವು ಶಿಥಿಲಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಸುತ್ತಮುತ್ತಣ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಪಕ್ಕಗಳ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಜಿನಬಿಂಬಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಮದನಪುರಿ-ಲಲಿತಪುರದಿಂದ ೮೩ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಜಿನಮಂದಿರವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿರುವ ಮಂದಿರಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ ಸೇರಿದಂತೆ ೨೦ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿವೆ. ಇದನ್ನು ಪಚಮಧೀ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಧರ್ಮಶಾಲೆ ಇದೆ.

ಬಾಲಾಬೇಹಟ್-ಲಲಿತಪುರದಿಂದ ೩೮ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಲಲಿತಪುರದಿಂದ ಬಸ್ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ರಸ್ತೆ ಸರಿಯಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬಸ್ ಸಂಚಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಅತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಮಂದಿರವಿದೆ. ಭಗವಾನ್ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥಸ್ವಾಮಿ ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಹಳ ಹಳೆಯದಾಗಿದ್ದು ಶಿಥಿಲವಾಗಿದೆ.

ಪಾವಾಗಿರಿ-ಲಲಿತಪುರದಿಂದ ೪೮ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಮತ್ತು ರೂನ್ಸಿಯಿಂದ ೪೧ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ಜಿನಮಂದಿರಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ೧೩ ಅಥವಾ ೧೪ನೇ ಶತಮಾನದ ಮನೋಜ್ಞವಾದ ಜಿನಪ್ರತಿಮೆಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಮಾನಸ್ತಂಭವಿದೆ. ಒಂದು ಬಾಹುಬಲಿಮೂರ್ತಿಯೂ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಧರ್ಮಶಾಲೆ ಇದೆ. ಇದನ್ನು ಅತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕರಗಂವಾ-ಇದು ರೂನ್ಸಿಯಿಂದ ಲಖನೋವಿಗೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ರೂನ್ಸಿಯಿಂದ ೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದನ್ನೂ ಅತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಮುಂದೆ ಮೆಡಿಕಲ್ ಕಾಲೇಜ್ ಇದೆ. ಒಂದು

ಪ್ರಾಚೀನ ಕೋಟಿಯ ಒಳಗಡೆ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಮಂದಿರ ನೆಲಮಾಳಿಗೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿವೆ. ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ ಭಗವಾನ್ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ತೀರ್ಥಂಕರರು, ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಧರ್ಮಶಾಲೆ ಇದ್ದರೂ ಸರಿಯಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ರೂನ್ಸಿಯಲ್ಲೇ ತಂಗಿ ವಾಹನಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದು ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದ ದರ್ಶನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಭಗವಾನ್ ಮಹವೀರರ ಜಯಂತಿ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಾಣ ದಿನಗಳಂದು ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ಸವ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಸೋನಾಗಿರಿ

ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವು ಮಧ್ಯರೈಲ್ವೆಯ ಸೋನಾಗಿರಿಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಿಂದ ೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ದತಿಯಾದಿಂದ ೧೧ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಗ್ವಾಲಿಯರ್‌ನಿಂದ ಸೀದಾ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಸ್ ಸೌಕರ್ಯವಿದೆ. ಇದನ್ನು ಸ್ವರ್ಣಗಿರಿ, ಶ್ರಮಣಗಿರಿ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಐದುಕೋಟಿಮುನಿಗಳು ಮುಕ್ತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅನೇಕಮುನಿಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಂದ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಭಗವಾನ್ ಚಂದ್ರ ಪ್ರಭುರ್ಥಂಕರರ ಸಮವರಸಣ ಆಗಮಿಸಿತ್ತು.

ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಮುಖ್ಯದ್ವಾರದಿಂದಲೇ ಜಿನಮಂದಿರಗಳ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳ ಶೃಂಗೀಲೆಯು ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ೧೮ ಮಂದಿರಗಳೂ ಮತ್ತು ೧೫ ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳೂ ಇವೆ. ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ೭೭ ಜಿನಮಂದಿರಗಳಿವೆ. ಎಲ್ಲಾ ಮಂದಿರಗಳಿಗೂ ನಂಬರ್ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ೫೭ನೇ ನಂಬರ್ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಅತ್ಯಂತಮನೋಜ್ಞವಾದ ಭಗವಾನ್ ಚಂದ್ರಪ್ರಭರ ಜಿನಬಿಂಬವಿದೆ. ಇವಲ್ಲದೆ ನಾರಿಯಲ್‌ಕುಂಡ ಮತ್ತು ಬಾಜನೀ ಶಿಲಾ ಎಂಬ ಎರಡುಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಇವಕ್ಕೆ ೬೭ನೇ ನಂಬರ್ ಮಂದಿರವಾದ ನಂತರ ಮಾರ್ಗವಿದೆ. ಈ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದರೆ ಸಂತಾನವಾಗುವುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಜನರಲ್ಲಿದೆ. ಬಾಜನೀ ಶಿಲೆಯನ್ನು ಬಡಿದರೆ ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಬಿಹಾರಿನ ಜೈನತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳು

ಬಿಹಾರಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ :

ಬಿಹಾರ್ ರಾಜ್ಯವು ಜೈನಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಮುಖಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ. ಇದು ಇಪ್ಪತ್ತು ತೀರ್ಥಂಕರರು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಂದ ವೃದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಆರು ತೀರ್ಥಂಕರರಿಗೆ ಜನ್ಮನೀಡಿದ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಭಗವಾನ್ ಶೀತಲತೀರ್ಥಂಕರರು ಭೀದ್ವಲಪುರದಲ್ಲೂ, ವಾಸುಪೂಜ್ಯತೀರ್ಥಂಕರರು ಚಂಪಾಪುರದಲ್ಲೂ, ಮಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ನೇಮಿತೀರ್ಥಂಕರರು ಗಳು ಮಿಥಿಲಾಪುರಿಯಲ್ಲೂ ಜನ್ಮವೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮುನಿಸೂತ್ರತೀರ್ಥಂಕರರು ರಾಜಗೃಹದಲ್ಲೂ, ಮಹಾವೀರತೀರ್ಥಂಕರರು ವೈಶಾಲಿಯ ಕುಂಡಗ್ರಾಮದಲ್ಲೂ ಜನ್ಮ ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಬಿಹಾರದ ಜೈನತೀರ್ಥವು ವಜ್ರವಿದೇಹಜನಪದ, ಮಗಧಜನಪದ, ಮತ್ತು ಭಗಂಗೀಜನಪದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಪ್ರಾಚೀನಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಶಿಶುನಾಗವಂಶದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಗುಪ್ತವಂಶದವರೆಗಿನ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗಳು ಇದೇ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲೇ ಆಗಿಹೋಗಿವೆ. ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಾಧಿಪತಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಸಮಸ್ತಭಾರತವನ್ನೂ ಆಳಿದರು. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲೇ ಮೊತ್ತಮೊದಲು ವಿದೇಹ, ವೈಶಾಲೀ, ಕಪಿಲವಸ್ತು, ಕುಶಿನಾರಾ ಮತ್ತು ಪಾವಾಗಳಲ್ಲಿ ಜನತಂತ್ರದ ಸ್ಥಾಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಫಲವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿದರು.

ಗಯಾ

ಭಾಗಲ್ಪುರದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ರೈಲಿನಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಜೈನ ಮಂದಿರಗಳಿವೆ. ರೈಲ್ವೆಸ್ಟೇಷನ್ನಿಗೆ ಒಂದೂವರೆಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಿನ ಮಂದಿರವಿದೆ. ಅದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಜೈನಭವನವೆಂಬ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸೌಕರ್ಯಗಳಿವೆ. ಈ ಗಯಾನಗರಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ಹತ್ತು ಮೈಲಿಗಳ ದೂರದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಗಯೆ ಇದೆ. ಇದು ಗೌತಮಬುದ್ಧರಿಗೆ ಪ್ರಥಮಜ್ಞಾನೋದಯವಾದ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಬೌದ್ಧರಿಗೆ ಪವಿತ್ರಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ. ಟಿಬೆಟ್ ಬುದ್ಧದೇವಾಲಯ, ಚೈನಾಬೌದ್ಧದೇವಾಲಯ, ಸೌಲಖಾಥಾಕುಮಂದಿರ ಜಪಾನ್ ಬೌದ್ಧಮಂದಿರ ಮತ್ತು ಬಿರ್ಲಾಮಂದಿರಗಳು ಇಲ್ಲಿವೆ. ಭಾರತರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಮಸ್ತಹಿಂದೂಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಪಿತೃಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪಿಂಡಪ್ರದಾನಮಾಡಿಸಿದರೆ ಪಿತೃದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವುದೆಂದು ನಂಬಿಕೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಹಿಂದೂಗಳಿಗೂ ಇದು ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ.

ಭದ್ರಿಕಾಪುರ

ಈಗ ಇದನ್ನು ಬೋಧಲಗಾಂವ್ ಅಥವಾ ಮೋಂದಲಗಾಂವ್ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಹಜಾರೀಬಾಗ್ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಚತರಾ ತಹಶೀಲ್‌ನಲ್ಲಿದೆ. ಗಯಾದಿಂದ ಸೇರ್‌ಫಾಟೀ ಹಂಟರ್‌ಗಂಜ್‌ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗಬೇಕು. ಗಯಾದಿಂದ ಥೋಭೀಗೆ ೨೨ ಕಿ.ಮೀ. ಥೋಭೀಯಿಂದ ಹಂಟರ್‌ಗಂಜ್‌ಗೆ ೧೫ ಕಿ.ಮೀ. ಹಂಟರ್‌ಗಂಜ್‌ನಿಂದ ಘಂಘರಿಗೆ ೮ ಕಿ.ಮೀ. ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ರಸ್ತೆ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಘಂಘರಿಯಿಂದ ದಾಂತಾರ್‌ಗಾಂವ್‌ವರೆಗಿನ ೮ ಕಿ.ಮೀ. ರಸ್ತೆ ಉತ್ತಮವಾಗಿಲ್ಲ. ದಾಂತಾರ್‌ನಲ್ಲಿ ಜೈನಧರ್ಮಶಾಲೆ ಇದೆ. ಇದು ಶೀತಲತೀರ್ಥಂಕರರ ಗರ್ಭ ಮತ್ತು ಜನ್ಮಾವ ತರಣಕಲ್ಯಾಣಕಗಳು ನಡೆದ ಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ.

ಕುಲುಹಾಪಹಾಡ್ (ಕುಲುಹಾ ಸರ್ನತ)

ಇದನ್ನು ಕೋಲಗಿರಿ ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದು ದಾಂತಾರ್ ಗ್ರಾಮದಿಂದ ಒಂದೂವರೆ ಕಿಲೋಮೀಟರ್ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಹತ್ತು ತೋಡಗ ಬೇಕು. ಬೆಟ್ಟವು ಸುಮಾರು ಮೂರು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟವು ದಟ್ಟವಾದ ಗಿಡಮರಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ, ಹರಿದ್ವರ್ಣರಂಜಿತವಾಗಿ ಸಮುದ್ರಮಟ್ಟದಿಂದ ೧೫೫೫ ಅಡಿ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿದೆ. ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಚಕ್ರೇಶ್ವರೀಯಕ್ಷಿಯ ಒಂದು ಶಿಲಾ ವಿಗ್ರಹ ಒಡೆದು ಬಿದ್ದಿದೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟವು ೫೩ ಎಕರೆ ಪ್ರದೇಶದಷ್ಟು ಹರಡಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ೩೦೦ ಗಜ ಉದ್ದ ಮತ್ತು ಅಗಲವಿರುವ ಹಾಗೂ ೩೦ ಅಡಿ ಅಳವಿರುವ ಒಂದು ಸರೋವರವಿದೆ. ಆದ್ಯಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಸರೋವರಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಜೈನಸ್ಥಾರಕಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಎಸೆದಿದ್ದಾರೆಂದು ಅಲ್ಲಿನ ಜನ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸಂಶೋಧಕರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಒಡೆದುಹೋಗಿರುವ ಒಂದು ಸಹಸ್ರ ಕೂಟ ಚೈತ್ಯಾಲಯದ ಒಂದು ಭಾಗ ಸಿಕ್ಕಿದೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ೫೦ ಜೈನಪ್ರತಿಮೆಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಗವಾನ್‌ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ದಿಗಂಬರಜೈನಮಂದಿರವಿದೆ. ಇದನ್ನು ಜೈನಪಹಾಡೀ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀ ಸಮ್ಮೇದಶಿಖರಜೀ

ಶ್ರೀ ಸಮ್ಮೇದಶಿಖರವು ಜೈನರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರವಾದ ಕ್ಷೇತ್ರ, ಸಕಲ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಪ್ರಮುಖ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರವೆನಿಸಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಇದನ್ನು ತೀರ್ಥರಾಜ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತುತೀರ್ಥಂಕರರ ನಿರ್ವಾಣವಾಗಿದೆ. ಇವರಲ್ಲದೆ ಇತರ ಅನೇಕಮುನಿಗಳೂ ಇಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿ ಮುಕ್ತಿ ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ತೀರ್ಥಂಕರಪರಮದೇವರು ಮುಕ್ತಿಹೊಂದಿದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸೌಧಮೇಂದ್ರರು ಸ್ವಸ್ತಿಕಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಮತ್ತು ಆ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ದರ್ಶನಮಾಡಿದ ಭವ್ಯಜನರ ಕಷ್ಟಗಳು ನಿವಾರಣೆಯಾಗಿ ಪುಣ್ಯೋದಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ದಿಗಂಬರಜೈನಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಮಾನ್ಯತೆಯಿದೆ.

ಜ್ಞಾನಕೀರ್ತಿಭಟ್ಟಾರಕ ಎಂಬುವರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೫೯ರಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವ 'ಯತೋಧರಚರಿತೆ'ಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—

ಚಂಪಾಪುರನಗರದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಅಕಬರ್‌ಪುರದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸಿಂಹಮಹಾರಾಜನು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿದ. ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡರಾಜರುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಚರಣಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದ. ಅವನಿಗೆ 'ನಾನ' ಎಂಬುವನು ಮಹಾಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದ. ಅವನು ಸಮ್ಮೇದಶಿಖರಿಯ ಮೇಲೆ ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿ ಸಿದ್ಧಗತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಇಪ್ಪತ್ತುತೀರ್ಥಂಕರರ ಮಂದಿರ (ಕೂಟ)ಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದ. ಬಹುಷಃ ಕೂಟಗಳನ್ನೇ ಮಂದಿರಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರಬೇಕು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಮುಂದೆ ಮೂರ್ತಿಗಳ ರಕ್ಷಣೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಚರಣಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಮಾಡಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಿಂದಲೂ ಭಕ್ತರು ಈ ಸಿದ್ಧಕ್ಷೇತ್ರದ ಪುಣ್ಯಪ್ರದಾಯಕವಾದ ಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಯಾತ್ರೆಗಳ ವಿವರಣೆ ಪುರಾಣ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೂ, ಕಥಾಕೋಶಗಳಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ವಿವಿಧಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಯಾತ್ರಾವಿವರಣೆಯ ಕಾವ್ಯ ಮತ್ತು ಗ್ರಂಥಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. 'ಧ್ಯಾನತರಾಯ್' ಎಂಬ ಕವಿ ತಮ್ಮ 'ನಿರ್ವಾಣಕ್ಷೇತ್ರಪೂಜಾ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ "ಎಕ್‌ಬಾರ್ ವಂದೇ ಜೇ ಜೋಈ, ತಾಹಿನರಕ ಪಶುಗತಿ ನಹೀ ಹೋಈ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಭಕ್ತಿಭಾವಗಳಿಂದ ಇದರ ವಂದನೆ ಅಂದರೆ ಯಾತ್ರೆಯನಾಡುವವರಿಗೆ ಜನ್ಮಜನ್ಮಾಂತರಗಳಿಂದ ಸಂಚಿತವಾಗಿರುವ ಪಾಪನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ನರಕಗತಿ, ಪಶುಗತಿಗಳು ಅವರಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮಾತು ಪರಮಸತ್ಯವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ.

ಈ ಸಮ್ಮೇದಶಿಖರಜೀಯಾತ್ರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ ತಿಳಿಯೋಣ—

ಇಸರೀಬಾಚಾರ್ : ಪಾರಸನಾಥ್ ರೈಲ್ವೆಸ್ಟೇಷನ್ ಇರುವ ಸ್ಥಳವನ್ನೇ ಇಸರೀಬಾಚಾರ್ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ರೈಲ್ವೆನಿಲ್ದಾಣದ ಮುಂದೆ ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲೇ ಎರಡು ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಿವೆ, ಒಂದು ಜೈನದಿಗಂಬರತೇರಾಪಂಥೀಧರ್ಮಶಾಲೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಬೀಸ್‌ಪಂಥೀ ಧರ್ಮಶಾಲೆ, ತೇರಾಪಂಥೀ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯ ಮುಖ್ಯ ದ್ವಾರದ ಒಳಗೆ ಬಲಕ್ಕೆ ಒಂದು ಗೋಪುರಬದ್ಧವಾಗಿರುವ ಮಂದಿರವಿದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ ಚಂದ್ರಪ್ರಭತೀರ್ಥಂಕರರು ಅಮೃತಶಿಲೆಯದು ಮೂರ್ತಿಯಿರುವುದು ಎತ್ತರವಿದ್ದು ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಎರಡು ಶಿಲಾಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಮತ್ತು ಎಂಟುಲೋಹದ ಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಇವೆ. ಮುಖ್ಯವೇದಿಕೆಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ರಕ್ತವರ್ಣದ ಭಗವಾನ್‌ಮಹಾವೀರರ ಮೂರ್ತಿಯೂ, ಇನ್ನೂ ಮೂರುಶ್ವೇತಶಿಲಾಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಇವೆ.

ಬೀಸ್‌ಪಂಥೀಧರ್ಮಶಾಲೆಯ ವಿಶಾಲವಾದ ಕಾಂಪೌಂಡ್ ಒಳಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿರುವ ಮಂದಿರದ ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥತೀರ್ಥಂಕರರು, ನೀಲಿವರ್ಣದ ಶಿಲೆಯದು. ಇದಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಮೂರುಪ್ರತಿಮೆಗಳಿವೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಈ ಕಾಂಪೌಂಡ್ ಒಳಗೆ ಜಯಸೇನ ಮುನಿಗಳ ಎದೆಯಾಕೃತಿಯ ಶಿಲಾಮೂರ್ತಿ ಮತ್ತು ಚರಣಗಳಿವೆ, ಈ ಎರಡೂ ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಉದಾಸೀನಾಶ್ರಮವಿದೆ. ಇದನ್ನು ಪೂಜ್ಯಕ್ಷುಲ್ಲಕರಾಗಿದ್ದ ಗಣೇಶಪ್ರಸಾದ್‌ವರ್ಣಜಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ಇಲ್ಲಿರುವ ಸರಸ್ವತೀಭವನದಲ್ಲಿ ೨೦೦೦ ಗ್ರಂಥಗಳಿವೆ. ಈ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಅಂಗಣದಲ್ಲಿ ೨೫ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಒಂದು ವರ್ಣಜೀಯವರ ಸಮಾಧಿಸ್ತೂಪವಿದೆ. ಇದರ ರಚನೆ ಮತ್ತು ಶೈಲಿ ಅತ್ಯಂತಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಈ ಸ್ತೂಪದ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಜಿನಾಲಯವಿದೆ. ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ ಭಗವಾನ್‌ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥತೀರ್ಥಂಕರರು. ಈ ಮಂದಿರದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಮುಮುಕ್ಷುಮಹಿಳಾಶ್ರಮವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿರುವ ಜಿನದೇವ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಏಳೂವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಕಪ್ಪುಶಿಲೆಯ ಭಗವಾನ್‌ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥರ ಬಿಂಬವಿದೆ.

ಮಧುವನ : ಇಸರೀಬಾಚಾರ್‌ನಿಂದ ಮಧುವನವು ೨೨ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ ಇಸರಿಯಿಂದ ಗಿರಡೀ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ೧೬ ಕಿ.ಮೀ, ಹೋಗಿ ಮಧುವನದ ಕಡೆಗೆ ರಸ್ತೆ ತಿರುಗುತ್ತದೆ. ೬ ಕಿ.ಮೀ. ಇದೆ. ಗಿರಡಿಯಿಂದಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಇಸರೀಬಾಚಾರಿನಿಂದಾಗಲೀ ಟ್ಯಾಕ್ಸಿ ಅಥವಾ ಬಸ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಮಧುವನಕ್ಕೆ ಹೋಗಬಹುದು. ಜೈನಸಂಘದವರು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿರುವ ಮಿನಿಬಸ್‌ಗಳೂ ಕೂಡ ಹೋಗಿಬರುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಮಧುವನಕ್ಕೆ ತಲಪುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಮೊದಲು ದಿಗಂಬರಜೈನತೇರಾಪಂಥಿಯ

ಧರ್ಮಶಾಲೆ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ಶ್ವೇತಾಂಬರಧರ್ಮಶಾಲೆ ಇದೆ. ಅದಾದನಂತರ ಬೀಸ್‌ಪಂಥೀಧರ್ಮಶಾಲೆ ಇದೆ.

ತೇರಾಪಂಥೀಧರ್ಮಶಾಲೆ— ಇದನ್ನು ತೇರಾಪಂಥೀಕೋಶೀ ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಐದು ವಿಭಾಗಗಳಿವೆ ಮತ್ತು ಐದು ಉಪಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಿವೆ. ಮೊದಲನೇ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆತಿಥಿಸತ್ತಾರಕ್ಕ, ಧರ್ಮಶಾಲಾ, ಭೋಜನಾಲಯ, ಬಸ್, ಕಾರ್ ಮತ್ತು ಟ್ಯಾಕ್ಸಿಗಳು ನಿಲ್ಲುವ ಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಎರಡನೇ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಶಾಲೆ ಹಾಗೂ ವಿಶಾಲವೂ ಮತ್ತು ಅತಿ ಭವ್ಯವೂ ಆದ ಚಂದ್ರಪ್ರಭ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಜಿನಾಲಯವಿದೆ. ಇದರ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಮೃತಶಿಲೆಯ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿಳಿಶಿಲೆಯ ಭಗವಾನ್‌ಚಂದ್ರಪ್ರಭಸ್ವಾಮಿಯ ಪ್ರತಿಮೆ ಐದು ಅಡಿಗಳತ್ತರವಿದ್ದು ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ದಾರಿಯಿದ್ದು ಪುಷ್ಪವಾಟಿಕಾ (ಕೈದೋಟ) ಇದೆ. ಇದರ ಮೂರೂ ಕಡೆಯ ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ಸಾಂಚಿಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮೂರನೇ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಮೃತಶಿಲೆಯ ೫೧ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಮಾನಸ್ಸಂಭವಿದೆ. ಇಲ್ಲೇ ಬಲಗಡೆ ಇರುವ ಮುಖ್ಯದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಕಾರ್ಯಾಲಯವೂ ಮತ್ತು ಪಾತ್ರೆಗಳ ಭಂಡಾರವೂ ಇದೆ. ಇದರ ಒಳಗಡೆ ೧೩ ವೇದಿಕೆಗಳಿವೆ. ಇವು ಶ್ರಮವಾಗಿ, ೧. ಶ್ರೀ ಶಾಂತಿ ನಾಥಜಿನಾಲಯ, ೨. ಶ್ರೀ ಸಮವಸರಣಮಂದಿರ, ೩. ನೇಮಿನಾಥಚೈತ್ಯಾಲಯ, ೪. ಶ್ರೀ ಪುಷ್ಪದಂತಜಿನಾಲಯ, ೫. ಶ್ರೀ ಅಜಿತನಾಥಮಂದಿರ, ೬. ಶ್ರೀ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥಮಂದಿರ, ೭. ನಂದೀಶ್ವರಜಿನಾಲಯ, ೮. ಶ್ರೀ ಶಾಂತಿ ನಾಥಜಿನಮಂದಿರ, ೯. ಶ್ರೀ ನೇಮಿನಾಥಜಿನಾಲಯ, ೧೦. ಸರಸ್ವತೀಭವನ, ೧೧. ಶ್ರೀ ಚಂದ್ರಪ್ರಭಜಿನಾಲಯ, ೧೨. ಶ್ರೀ ಮಹಾವೀರಚೌಬೀಜಿನಮಂದಿರ, ೧೩. ಸಹಸ್ರಕೂಟಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಬೀಸ್‌ಪಂಥೀಧರ್ಮಶಾಲೆ— ಇದನ್ನು ಬೀಸ್‌ಪಂಥೀಕೋಶೀ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಭಾಗಗಳಿವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ೧೬೦ಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೊಠಡಿಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಮುಖ್ಯಚೈತ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಶಿಖರಗಳಿರುವ ಎಂಟುಜನದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಅವು ಹೀಗಿವೆ : ೧. ಮುಖ್ಯಮಂದಿರದ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ ಭಗವಾನ್ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥಸ್ವಾಮಿ, ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಇನ್ನೂ ಎಂಟು ಶಿಲೆಯ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿವೆ. ಇನ್ನೊಂದುವೇದಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್‌ಅಜಿತತೀರ್ಥಂಕರರು ಮತ್ತು ಆರು ಶಿಲಾ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿವೆ. ೨. ಶ್ರೀ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥಜಿನಾಲಯ, ೩. ಪುಷ್ಪದಂತಜಿನಾಲಯ, ೪. ಶ್ರೀ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥಮಂದಿರ, ೫. ಇದರಲ್ಲಿ ಐದು ಶಿಲಾಪ್ರತಿಮೆಗಳೂ, ಒಂದು ಮೇರು ಮತ್ತು ಚರಣಯುಗಲವೂ ಇವೆ. ೬. ಇದು ದೊಡ್ಡ ದಾದ ಸರಸ್ವತೀಭವನವಾಗಿದೆ. ೭. ಬೆಳ್ಳಿಯ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ

ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿವೆ. ಇಷ್ಟತ್ತನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಂಕರರ ಒಂದು ಮಂದಾಸನವಿದೆ. ೮. ಶ್ರೀ ಆದಿನಾಥಭಗವಾನರ ಜಿನಾಲಯ.

ಇಷ್ಟತ್ತನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಂಕರರು ಮತ್ತು ಸಮವಸರಣಚನೆ-ಬೀಸ್‌ಪಂಥೀ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯ ಮುಂದೆ ಬಾಹುಬಲಿಯ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶಾಲವಾದ ಜಿನಮಂದಿರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟತ್ತನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಂಕರರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ೨೫ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಖಡ್ಗಾಸನದಲ್ಲಿರುವ ಬಾಹುಬಲಿಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಅಮೃತಶಿಲೆಯಿಂದ ರಚಿತವಾದುದಾಗಿದೆ. ಇದರ ಬಲಗಡೆ ಗೌತಮಗಣಧರರನ್ನೂ ಮತ್ತು ಎಡಗಡೆ ಭಗವಾನ್‌ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥಸ್ವಾಮಿಯನ್ನೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮುಂದೆ ೫೧ ಅಡಿಗಳ ಎತ್ತರದ ಮಾನಸ್ಸಂಭವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಬಾಹುಬಲಿ ಮಂದಿರದ ಸಂಗಡದಲ್ಲೇ ಸಮವಸರಣಚನೆನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭಾರತರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಇದು ಒಂದು ಅಪೂರ್ವರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮುಂದಿನ ರಸ್ತೆಯ ಮತ್ತೊಂದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಮುನಿಗಳ ಸಮಾಧಿಸ್ಥಾನವಿದೆ.

ಸಮ್ಮೇದಶಿಖರಜೀರ್ವಣಯಾತ್ರೆಯ ಮಾರ್ಗ - ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಮಧುವನದ ಕಡೆಯಿಂದ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಆರು ಮೈಲಿಗಳು, ಕೂಟಗಳ ದರ್ಶನಮಾಡಲು ಆರು ಮೈಲಿಗಳು, ಮತ್ತೆ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಇಳಿಯಲು ಆರು ಮೈಲಿಗಳು ಒಟ್ಟು ಹದಿನೆಂಟು ಮೈಲಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಮತ್ತೊಂದುಮಾರ್ಗ ನೀಮಿಯಾಫಾಟಿನ ಕಡೆಯಿಂದ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದಲೂ ಹದಿನೆಂಟು ಮೈಲಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಹೆಚ್ಚುಜನ ಮಧುವನದ ಕಡೆಯಿಂದಲೇ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಸೌಕರ್ಯಗಳಿವೆ. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೌಕರ್ಯವೆಂದರೆ ಈ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಯಾತ್ರಿಗಳ ಜೊತೆಸಿಗುತ್ತದೆ.

ಸಮ್ಮೇದಶಿಖರಜೀಯ ವಾತಾವರಣವು ಪವಿತ್ರವೂ ಮತ್ತು ಶುಚಿಯೂ ಆದ ಭಾವನೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹದಿನೆಂಟು ಮೈಲಿಗಳ ಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಲಕರು, ವೃದ್ಧರು, ಹೆಂಗಸರು, ಯುವಕರು ಎಲ್ಲರೂ ನೊರಜುಗಲ್ಲಿನ, ಹಾಗೂ ದಪ್ಪಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕೊಡಿದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಜಯಧ್ವನಿಮಾಡುತ್ತಾ ಸಾಗುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಎಂತಹವರಿಗೂ ಆನಂದವನ್ನಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಏದುಸಿರು ಬರುವಂತಿದ್ದರೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ದುಃಖವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಷ್ಕಾರ್ಥಾರ್ಥಕಶ್ರದ್ಧೆ, ಉಲ್ಟಾಸ, ಉತ್ಸಾಹ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಅದ್ಭುತರಮ್ಯಸೌಂದರ್ಯ ಇವುಗಳಿಂದ ಭಾವುಕನಾದ ಯಾತ್ರಿಕನು ಹಿಂತಿರುಗಿ ತಾನು ತಂಗಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಭಗವಾನ್ ಜಿನೇಂದ್ರರ ಭಕ್ತಿಯ ಅದ್ಭುತಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮನಗಾಣುತ್ತಾನೆ.

ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಹೋಗುವ ಯಾತ್ರಿಕರು ರಾತ್ರಿ ಎರಡು ಗಂಟೆಗೇ ಸ್ನಾನಾದಿ

ಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಸಿದ್ಧರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಎರಡೂ ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಸಿ ನೀರು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಯಾತ್ರಮಾಡಲು ಚಳಿಗಾಲವೇ ಹೆಚ್ಚು ಉತ್ತಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಹತ್ತುವಾಗ ಭಳಿ ಇದ್ದರೂ ಇಳಿಯುವಾಗ ಬಿಸಿಲು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮುದುಕರೂ ಮತ್ತು ಅಶಕ್ತರಾದವರೂ ಡೋಲಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಲಾಠಿ (ಕೋಲು) ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು. ಏಕೆಂದರೆ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಹತ್ತುವಾಗ ಮತ್ತು ಇಳಿಯುವಾಗ ಅದರಿಂದ ಬಹಳ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಇರುತ್ತದೆ.

ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿಂದ ಹೊರಟರೆ ಒಂದು ಫರ್ಲಾಂಗ್ ದೂರದಲ್ಲೇ ಬೆಟ್ಟದ ಬುಡ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಸುಮಾರು ಮೂರು ಕಿ.ಮೀ. ನಡೆದರೆ ಗಂಧರ್ವನಾಲೆ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬೀಸ್‌ಪಂಥೀಧರ್ಮಶಾಲೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕರು ಒಂದು ವಿಶ್ರಾಮ ಗೃಹವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಎಲ್ಲಾ ಕೂಟಗಳ ದರ್ಶನಮಾಡಿ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರುವಾಗ ಇಲ್ಲಿ ಜಲಪಾನದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಮಲಮೂತ್ರಾದಿ ಬಾಧೆಗಳಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲಿ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಸ್ವಲ್ಪದೂರಹೋದರೆ ಒಂದು ರಸ್ತೆಯು ಸೀತಾನಾಲೆಕಡೆಗೂ ಮತ್ತೊಂದು ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥಕೂಟದ ಕಡೆಗೂ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಎಡಗಡೆಗೆ ಒಂದೂವರೆ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರ ನಡೆದರೆ ಸೀತಾನಾಲೆಯು ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪೂಜಾಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿಂದಲೇ ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ನೀರು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಎರಡು ಮೈಲಿಗಳ ದಾರಿ ಕಷ್ಟಕರವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದುಮೈಲಿಯವರೆಗೆ ಚನ್ನಾಗಿರುವ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿವೆ. ಇದನ್ನು ದಿಗಂಬರಜೈನಸಮಾಜ ಮಾಡಿಸಿದೆ.

ಸಮ್ಮೇದಶಿಖರಜೇ ಬೆಟ್ಟದಮೇಲೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಗೌತಮಗಣಧರರ ಕೂಟವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶ್ರಾಮಗೃಹವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ವಂದನೆ ಆರಂಭಿಸಬೇಕು. ಆ ಕೂಟಗಳ ಹೆಸರುಗಳು ಹೀಗಿವೆ-

೧. ಗೌತಮಸ್ವಾಮಿಯ ಕೂಟ. ಒಂದುಶಿಲೆಯ ಮೇಲೆ ೩೨ ಚರಣಗಳಿವೆ. ವೇದಿಕೆಯ ಹೊರಗಡೆ ಶ್ಯಾಮವರ್ಣದ ಚರಣವಿದೆ.
೨. ಕುಂಠುತೀರ್ಥಂಕರರ ಜ್ಞಾನಧರಕೂಟ.
೩. ನೇಮಿತೀರ್ಥಂಕರರ ಮಿತ್ರವರಕೂಟ.
೪. ಅರತೀರ್ಥಂಕರರ ನಾಟಕಕೂಟ.
೫. ಮಲ್ಲಿತೀರ್ಥಂಕರರ ಸಂಬಲಕೂಟ.
೬. ಶ್ರೇಯಾಂಸತೀರ್ಥಂಕರರ ಸಂಕುಲಕೂಟ.
೭. ಪುಷ್ಪದಂತತೀರ್ಥಂಕರರ ಸುಪ್ರಭಕೂಟ.
೮. ಪದ್ಮಪ್ರಭತೀರ್ಥಂಕರರ ಮೋಹನಕೂಟ.

೯. ಮುನಿಸುವ್ರತತೀರ್ಥಂಕರರ ನಿರ್ಜರಕೂಟ.
 ೧೦. ಚಂದ್ರಪ್ರಭತೀರ್ಥಂಕರರ ಲಲಿತಕೂಟ - ಈ ಕೂಟಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪದೂರ ಹತ್ತಬೇಕು. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿದೆ.
 ೧೧. ಆದಿನಾಥಕೂಟ. (ಆದಿತೀರ್ಥಂಕರರು ಇಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಹೋಗದಿದ್ದರೂ ಅವರ ಕೂಟವನ್ನು ಭಕ್ತರಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ)
 ೧೨. ಶೀತಲತೀರ್ಥಂಕರರ ವಿದ್ಯುತ್‌ಕೂಟ.
 ೧೩. ಅನಂತತೀರ್ಥಂಕರರ ಸ್ವಯಂಭೂಕೂಟ.
 ೧೪. ಶಂಭವತೀರ್ಥಂಕರರ ಧವಲದತ್ತಕೂಟ.
 ೧೫. ವಾಸುಪೂಜ್ಯತೀರ್ಥಂಕರರಕೂಟ. (ವಾಸುಪೂಜ್ಯತೀರ್ಥಂಕರರು ಚಂಪಾಪುರದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರಿಗಾಗಿ ಈ ಕೂಟವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ)
 ೧೬. ಅಭಿನಂದನತೀರ್ಥಂಕರರ ಅನಂದಕೂಟ. ಇಲ್ಲಿ ಜಲಮಂದಿರವಿದೆ. ನೀರಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಮಂದಿರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ದಿಗಂಬರವೀತರಾಗಪ್ರತಿಮೆಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳ ದರ್ಶನ ಮತ್ತು ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅದರೆ ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಶ್ವೇತಾಂಬರ ಸಂಪ್ರದಾಯದವರ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದೆ.
 ೧೭. ಧರ್ಮತೀರ್ಥಂಕರರ ಸುದತ್ತವರಕೂಟ.
 ೧೮. ಸುಮತೀರ್ಥಂಕರರ ಅವಿಚಲಕೂಟ.
 ೧೯. ಶಾಂತಿ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಶಾಂತಿಪ್ರಭುಕೂಟ.
 ೨೦. ಮಹಾವೀರತೀರ್ಥಂಕರರ ಕೂಟ. (ಮಹಾವೀರತೀರ್ಥಂಕರರು ಪಾವಾಪುರಿಯಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರಾದರು. ಇಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರ ದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ.)
 ೨೧. ಸುಪಾರ್ಶ್ವತೀರ್ಥಂಕರರ ಪ್ರಭಾಸಕೂಟ.
 ೨೨. ವಿಮಲತೀರ್ಥಂಕರರ ಸುವೀರಕೂಟ.
 ೨೩. ಅಜಿತತೀರ್ಥಂಕರರ ಸಿದ್ಧವರಕೂಟ.
 ೨೪. ನಮಿತೀರ್ಥಂಕರರ ಕೂಟ.
 ೨೫. ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥತೀರ್ಥಂಕರರ ಕೂಟ - ಸ್ವರ್ಣಭದ್ರ ಕೂಟ. ಈ ಕೂಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭವ್ಯವಾದ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉಳಿದ ಕೂಟಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಲೆಯ ಪಾದಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.
- ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥಕೂಟದಿಂದ ಇಳಿದುಬರುವಾಗ ಒಂದು ರಸ್ತೆ ಪ್ರವಾಸಿ ಮಂದಿರದ ಕಡೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋದರೆ ಮುಂದೆ ಇದು ಸೀತಾನಾಲೆಯ ಸಮೀಪವನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ತೇರಾಪಂಥಿ ಮತ್ತು ಬೀಸ್

ಪಂಥೀಕೋಲಿಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕರು ಟೀ ಹಾಗೂ ಉಪಾಹಾರಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಧರ್ಮಶಾಲೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಬೇಕು.

ಸಮ್ಮೇದಶಿಖರಜೀ ಬೆಟ್ಟದ ಒಟ್ಟು ಸುತ್ತಳತೆ ೪೮ ಕಿ.ಮೀ. ಇದೆ. ಈ ಪರ್ವತದ ಎಲ್ಲಾ ವನವಿಹಾರವು ಪ್ರಾಂತ್ಯಸರ್ಕಾರದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದರ ಒಟ್ಟು ಕ್ಷೇತ್ರಫಲ ೧೬೮೬ ಎಕರೆಗಳಿವೆ. ಮಧುವನದಿಂದ ಡಾಕ್‌ಬಂಗ್ಲಾ ವರೆಗೆ (ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥಕೂಟದವರೆಗೆ) ಕಾರು ಮತ್ತು ಜೀಪ್‌ಗಳು ಹೋಗುವಂತಹ ಉತ್ತಮವಾದ ರಸ್ತೆಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾಘಶುದ್ಧಪಂಚಮಿ ಮತ್ತು ಫಾಲ್ಗುಣಶುದ್ಧಪೂರ್ಣಿಮಾದಿನಗಳಲ್ಲಿ ರಥೋತ್ಸವ ಜರುಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಯಾತ್ರಿಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ಆಗಾಗ್ಗೆ ರಥೋತ್ಸವವು ನಡೆಯುವುದುಂಟು. ಮಧುವನದಿಂದ 'ಪಾಲ್‌ಗಂಜ್' ಎಂಬ ಸ್ಥಳವು ಸುಮಾರು ೧೫ ಕಿ.ಮೀ. ಇದೆ. ಅಲ್ಲಿನ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಮಹಾವೀರರ ಮನೋಮೋಹಕ ವಾದ ಪ್ರತಿಮೆಯಿದೆ. ಅದನ್ನು ಚತುರ್ಥಕಾಲದ್ದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಭೂಮಿಯೊಳಗಿನಿಂದ ಉದ್ಭವವಾಯಿತೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಅಂದರೆ 13-11-1985ರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಸಮ್ಮೇದಶಿಖರಜೀ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಹೊಂಬುಭದ ಜೈನಮಠಾಧೀಶರಾದ ಪೂಜ್ಯಜಗದ್ಗುರು ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ದೇವೇಂದ್ರ ಕೀರ್ತಿಭದ್ರಾರಕ ಪಟ್ಟಾಚಾರ್ಯಸ್ವಾಮಿಗಳು "ಶ್ರೀ ಸಮ್ಮೇದಶಿಖರಜೀ ದಿಗಂಬರ ಜೈನಮಠ ಎಂಬ ಒಂದು ನೂತನ ಮಠವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಕರ್ನಾಟಕದ ಗೌರವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಯಾತ್ರಿಕರಿಗೆ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಇವರಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಅನುಕೂಲವಾಗುವುದು.

—0—

ಮಂದಾರಗಿರಿ

ಮಂದಾರಗಿರಿಯು ಭಾಗಲ್ಪುರದಿಂದ ೫೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಸಮ್ಮೇದ ಶಿಖರಜೀಯಿಂದ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಮಧುವನದಿಂದ ೨೦ ಕಿ.ಮೀ. ಇರುವ ಗಿರಿಡೀಗೆ ಬರಬೇಕು. ಗಿರಿಯಿಂದ ರೈಲಿನಲ್ಲಿ ೬೯ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ವೈದ್ಯನಾಥ ಧಾಮಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು. ವೈದ್ಯನಾಥಧಾಮದಿಂದ ಬಸ್‌ನಲ್ಲಿ ೨೦ ಕಿ.ಮೀ. ಇರುವ ಚಾಸೀಗೆ ಬರಬೇಕು. ಮಂದಾರಗಿರಿಯ ಬಳಿ ಇರುವ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಚಾಸೀ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇಲ್ಲಿನ ರೈಲ್ವೆಸ್ಟೇಷನ್ನಿನ ಮುಂದೆ ಬಸ್ ಸ್ಟಾಂಡ್ ಇದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಅರ್ಧ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ದಿಗಂಬರಜೈನಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ. ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿಂದ ಮಂದಾರಗಿರಿಯು ಮೂರು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಬೆಟ್ಟದ ಬುಡದಿಂದ ಶಿಖರದವರೆಗೆ ಒಂದೂವರೆ ಕಿ.ಮೀ. ಎತ್ತರವಿದೆ. ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಹತ್ತುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಂದಿರವೂ ಮತ್ತು ಒಂದು ಜಲಕುಂಡವೂ ಇವೆ. ಬೆಟ್ಟದ ಶಿಖರದ ಮೇಲೆ ಎರಡು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಬಡಾಮಂದಿರವೆಂದೂ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಭೋಟಾಮಂದಿರವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಬಡಾ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ ಭಗವಾನ್‌ವಾಸುಪೂಜ್ಯತೀರ್ಥಂಕರರು. ಭೋಟಾಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಚರಣಗಳಿವೆ.

ಹಿಂದೂಗಳು ಇದನ್ನು ಸಮುದ್ರಮಂಥನಮಾಡಿದ ಮಂದರಾಚಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮಂಥನದಿಂದ ೧೪ ರತ್ನಗಳು ಹುಟ್ಟಿದುವೆಂದು ಅವರು ನಂಬುತ್ತಾರೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಕೆಲವು ಕಡೆ ನರಸಿಂಹ, ವಾಮನ, ಬ್ರಹ್ಮಾ, ವಿಷ್ಣು, ಮಹೇಶ ಮೊದಲಾದ ಹಿಂದೂದೇವತೆಗಳ ವಿಗ್ರಹಗಳೂ ಇವೆ.

ಭಗವಾನ್‌ವಾಸುಪೂಜ್ಯತೀರ್ಥಂಕರರಿಗೆ ಈ ಮಂದಾರಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣಕಲ್ಯಾಣಕವಾದುದಲ್ಲದೆ, ಕೇವಲಜ್ಞಾನವಾಗಿ ದಿವ್ಯಧ್ವನಿ ಇಲ್ಲಿಂದಲೇ ಹೊರಟಿತು. ಅನಂತರ ಮೋಕ್ಷಕಲ್ಯಾಣಕವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿ ೬೭೬ ಮುನಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಮುಕ್ತರಾದರು.

ಚಂಪಾಪುರೀ (ನಾಥನಗರ)

ಈಗಿನ ಚಂಪಾಪುರಿಯನ್ನೇ ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಥನಗರವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಿಂದೆ ಇದು ಮಗಧದೇಶದ ಪ್ರಮುಖನಗರವಾಗಿತ್ತು. ಇದರ

ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ಬಹು ದೊಡ್ಡದಾಗಿತ್ತು. ಈಗಿನ ಭಾಗಲ್ಪುರ ಮತ್ತು ಮುಂಗೇರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತು. ನಾಥನಗರರೈಲ್ವೇಸ್‌ಲೈನ್‌ನಿಂದ ಒಂದು ಕಿ.ಮೀ.ಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಕಡಿಮೆ ದೂರದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಶಾಲೆ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ತಂಗಲು ಒಳ್ಳೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿದೆ. ಈ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಂದಿರವೂ ಇದೆ. ಈ ಚಂಪಾಪುರಿಯು ಭಾಗಲ್ಪುರಕ್ಕೂ ನಾಲ್ಕುಪರೆ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ.

ಚಂಪಾಪುರದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್‌ವಾಸುಪೂಜ್ಯತೀರ್ಥಂಕರರ ಗರ್ಭ, ಜನ್ಮ, ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣ, ಕೇವಲ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಕಲ್ಯಾಣಕಗಳೆಂಬ ಐದು ಕಲ್ಯಾಣಕಗಳೂ ನಡೆದಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಜಿನಮಂದಿರಗಳು ಅತ್ಯಂತಮನೋಜ್ಞವಾಗಿವೆ. ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬಂಗಾಲ, ಬಿಹಾರ, ಒರಿಸ್ಸಾ, ದಿಗಂಬರಜೈನತೀರ್ಥಕಮಿಟಿಯು ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಭಾದ್ರಪದ ಶುದ್ಧ ೧೪ನೇ ದಿನದಂದು ವಾಸುಪೂಜ್ಯತೀರ್ಥಂಕರರ ನಿರ್ವಾಣೋತ್ಸವವು ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಭಾಗಲ್ಪುರ

ಚಂಪಾಪುರದಿಂದ ಇದು ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕುಪರೆ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಭಾಗಲ್ಪುರನಗರದಲ್ಲಿ ಕೊತವಾಲೀ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ದಿಗಂಬರಜೈನಮಂದಿರ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್‌ವಾಸುಪೂಜ್ಯತೀರ್ಥಂಕರರು ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ. ಈ ಜಿನಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಇತರ ಶಿಲೆಯ ೧೪ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೂ ಮತ್ತು ೨೧ ಲೋಹದ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೂ ಇವೆ. ಎರಡು ಚರಣಗಳೂ ಮತ್ತು ಮೂರು ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕುತೀರ್ಥಂಕರರ ವಿಗ್ರಹಗಳೂ ಇವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಅಡಿಯ ಶ್ಯಾಮಲವರ್ಣದ ಪಾರ್ಶ್ವತೀರ್ಥಂಕರರ ವಿಗ್ರಹ ಅತ್ಯಂತಮನೋಜ್ಞವೂ, ಅತಿಶಯಪೂರ್ಣವೂ ಆಗಿದೆ.

ಗುಣಾನಾ

ಇದು ನವಾದಾ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದೆ. ನವಾದಾವು ಬಿಹಾರ್‌ಶರೀಫ್ ರೋಡಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಪಾವಾಪುರಿಯಿಂದ ೨೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಭಗವಾನ್‌ಮಹಾವೀರರ ಮುಖ್ಯಗಣಧರರಾಗಿದ್ದ ಗೌತಮರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲಜ್ಞಾನವಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ದಿಗಂಬರಸಮಾಜದ ಒಂದು ದೇವಾಲಯವು ಧರ್ಮಶಾಲೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. ಭಗವಾನ್‌ಕುಂಠುತೀರ್ಥಂಕರರು ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ. ಇದು ಶೈಲಶಿಲೆಯದಾಗಿದ್ದು ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿದೆ. ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರ

ವಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥಸ್ವಾಮಿಯ ಹಾಗೂ ಮಹಾವೀರರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೂ ಇವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಾನಸ್ತಂಭವಿದೆ. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಸುಂದರವಾದ ಸರೋವರದಲ್ಲಿರುವ ಮಂದಿರದ ಒಳಗೆ ಗೌತಮಸ್ವಾಮಿಯ ಚರಣಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲೇ ಶ್ಯಾಮಲವರ್ಣದ ಭಗವಾನ್‌ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥಸ್ವಾಮಿಯ ಪ್ರತಿಮೆಯಿದೆ. ಸರೋವರಕ್ಕೆ ೨೦೦ ಅಡಿ ಉದ್ದದ ಸೇತುವೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪಾವಾಪುರಿ

ಪಾವಾಪುರಿಯು ಭಗವಾನ್‌ಮಹಾವೀರರು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಂದ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಇದು ಸಿದ್ಧಕ್ಷೇತ್ರವೆನಿಸಿದೆ. ಇದು ರಾಜಗೃಹದಿಂದ ೨೪ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಪಾವಾಪುರಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಪಾಪವಿಲ್ಲದ ನಗರ ಅಥವಾ ಪುಣ್ಯಕರವಾದ ನಗರ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಪದ್ಮ' ಎಂಬ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸರೋವರವಿದೆ. ಇದು ಎರಡು ಫರ್ಲಾಂಗ್ ಉದ್ದ, ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಅಷ್ಟೇ ಅಗಲವಿದೆ. ಇದರ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂಗತಿ ಪ್ರಾಚೀನದಿಂದಲೂ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಏನೆಂದರೆ ಭಗವಾನ್‌ಮಹಾವೀರರ ನಿರ್ವಾಣದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯಾತದೇವದೇವಿಯರೂ, ನರನಾರಿಯರೂ ಬಂದು ಸೇರಿದ್ದರಂತೆ. ಭಗವಾನರು ನಿರ್ವಾಣಹೊಂದಿದ ಪವಿತ್ರ ಭೂಮಿಯ ಮಣ್ಣನ್ನು ಒಂದೊಂದು ಹಿಡಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಎಲ್ಲರೂ ಹೋದರಂತೆ. ಅಪರೈಲರೂ ಮಣ್ಣು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಹಳ್ಳವಾಗಿ ಅದೇ ಮುಂದೆ 'ಪದ್ಮ'ವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸರೋವರವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಈ ಪದ್ಮಸರೋವರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಮೃತಶಿಲೆಯ ಒಂದು ಜೈನಮಂದಿರವಿದೆ. ಇದನ್ನು ಜಲಮಂದಿರವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮಂದಿರದವರೆಗೆ ಹೋಗಲು ಸುಮಾರು ಆರುನೂರುಅಡಿಗಳ ಉದ್ದದ ಸೇತುವೆ ಇದೆ. ಜಲಮಂದಿರದ ಮುಂದೆಯೇ ಸಮಪಸರಣಮಂದಿರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಸರೋವರದ ತೀರದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಂದಿರಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲಿ ದಿಗಂಬರರು ಮತ್ತು ಶ್ವೇತಾಂಬರರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಪೂಜಿಸುವ ಸಮಾನವಾದ ಹಕ್ಕಿದೆ. ಈ ನಗರದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕಮಂದಿರಗಳೂ, ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳೂ ಇವೆ.

ಜಲಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್‌ಮಹಾವೀರರ ಚರಣಗಳಿವೆ. ಎಡಗಡೆಯ ವೇದಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗೌತಮಗಣಧರರ ಮತ್ತು ಬಲಗಡೆಯ ವೇದಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸುಧರ್ಮಸ್ವಾಮಿಯ ಚರಣಗಳಿವೆ. ಈ ಜಿನಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಗರ್ಭಗೃಹ ಮಾತ್ರ ಇದೆ. ಈ ಜಲಮಂದಿರದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಪಾವಾಪುರಿಸಿದ್ಧಕ್ಷೇತ್ರದ ದಿಗಂಬರ

ಜೈನಕಾರ್ಯಾಲಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಏಳು ದಿಗಂಬರಜೈನಮಂದಿರಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲೇ ಎರಡು ಅಂತ್ಯಸನ ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ತಂಗಲು ಉತ್ತಮವಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿದೆ. ಇದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಪೋಸ್ಟ್ ಆಫೀಸ್ ಇದೆ. ಅಲ್ಲದೆ “ಶ್ರೀ ಮಹಾವೀರದಿಗಂಬರಜೈನಠೀಷ್ಠಾಲಯ” ಎಂಬ ಒಂದು ಆಸ್ಪತ್ರೆಯು ಕೂಡ ಇದೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಇಲ್ಲಿ ಕಾರ್ತಿಕಬಹುಳತ್ರಯೋದಶಿಯಿಂದ ಕಾರ್ತಿಕಶುದ್ಧಪಾಡ್ಯದ ವರೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ರಥಯಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದ ಸಮಾರಂಭಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಕುಂಡಲಪುರ (ನಲಂದಾ)

ಕುಂಡಲಪುರವು ಪಾವಾಪುರಿಯಿಂದ ಬಿಹಾರಪರೀಫ್ ಹೋಗಿ ಹೋಗಬೇಕು. ಪಾವಾಪುರದಿಂದ ೩೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ರಾಜಗೃಹದಿಂದ ೧೩ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಮತ್ತು ನಲಂದಾ ಅವಶೇಷಗಳಿರುವ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಮೂರು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಇದೆ. ಇದನ್ನು ಈಗ ಬಡಗಾಂವ್ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಟಾಂಗಾ, ರಿಕ್ಷಾ ಮೊದಲಾದುವು ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವೀರರ ಗರ್ಭ, ಜನ್ಮ ಮತ್ತು ತಪಕಲ್ಯಾಣಕಗಳು ಆಗಿವೆ. ಆದರೆ ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಸಂಶೋಧಕರು ವೈಶಾಲಿಯೇ ಭಗವಾನರ ಗರ್ಭ, ಜನ್ಮ ಮತ್ತು ತಪಕಲ್ಯಾಣಕಗಳು ನಡೆದ ಸ್ಥಾನವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ನಲಂದಾದಿಂದ ಮೂರು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಬಡಗಾಂವ್‌ವೇ ಈಗ ಕುಂಡಲಪುರವೆನಿಸಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭವ್ಯವಾದ ಜಿನಮಂದಿರವಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವೀರರ ಅಮೃತಶಿಲೆಯ ನಾಲ್ಕುವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ, ಪದ್ಮಾಸನದ ಒಂದು ಪ್ರತಿಮೆಯಿದೆ. ಇವಲ್ಲದೆ ಆರು ಶಿಲೆಯ ಮತ್ತು ಎರಡು ಲೋಹದ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೂ ಇವೆ. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹೊರಗಡೆ ಒಂದು ಮಂಡಪದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನರ ಚರಣಗಳಿವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಿವೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಚೈತ್ರ ಶುದ್ಧತ್ರಯೋದಶಿ ದಿನ ವಾರ್ಷಿಕಮೇಳ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಇದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಇರುವ ನಲಂದಾ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಬೃಹತ್ ವಿದ್ಯಾಪೀಠವಾಗಿತ್ತು. ಜೈನ, ಬೌದ್ಧ ಮತ್ತು ಹಿಂದೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈಗಲೂ ಅಲ್ಲಿ ವಿಧ್ವಂಸಕ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಅನೇಕ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಸ್ತು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯವೂ ಇದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಆಗಿಯುವಾಗ ಸಿಕ್ಕಿದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಡಲಾಗಿದೆ.

ರಾಜಗೃಹ

ಪಾವಾಪುರಿಯಿಂದ ರಾಜಗೃಹ, ಬಿಹಾರಪರೀಫ್, ನಲಂದಾ, ಕುಂಡಲಪುರಗಳ ಮೂಲಕ ೩೮ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಗಯಾದಿಂದ ಹಸುಆಕ್ಕಿ ಹೋಗಿ ಬಸ್ ಮೂಲಕ ಹೋದರೆ ೬೬ ಕಿ.ಮೀ. ಆಗುತ್ತದೆ. ವೈಶಾಲಿಯಿಂದ ಹೋದರೆ ಪಹಲೇಜಾಫಾಟಿಗೆ ಹೋಗಿ ಹೋಗಬೇಕು. ಆದರೆ ಪಹಲೇಜಾಫಾಟಿನಲ್ಲಿ ಗಂಗಾನದಿಗೆ ಸೇತುವೆ ಇಲ್ಲ. ಬಸ್ ಸ್ಟೇಷನ್‌ನಿಂದ ಪಾಟ್ನಾಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ರೈಲ್ವೆ ಅಥವಾ ಬಸ್ ಮೂಲಕ ಬಖ್ಯಾತಪುರಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ೯೯ ಕಿ.ಮೀ. ಆಗುತ್ತದೆ. ಜೈನಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ರಾಜಗೃಹಕ್ಕೆ, ಗಿರಿವ್ರಜ, ಕ್ಷಿತಿಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ವಸುಮತೀ, ಚಣಕಪುರ, ವ್ಯಷಭಪುರ, ಕುಶಾಗ್ರಪುರ, ರಾಜಗೀರ್ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಐದು ಬೆಟ್ಟಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು “ಷಂಚತ್ಪಲ” ಎಂದು ಸಹ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಐದು ಬೆಟ್ಟಗಳಿಗೆ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ವೈಭಾರ, ವರಾಹ, ವ್ಯಷಭ, ವ್ಯಷಭಗಿರಿ ಮತ್ತು ಜೈತ್ಯುಕ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಜೈನಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ವಿಪ್ರಲಾಚಲ, ರತ್ನಗಿರಿ, ಉದಯಗಿರಿ, ಸ್ವರ್ಣಗಿರಿ (ಭವಾಣಿಗಿರಿ) ಮತ್ತು ವೈಭಾರಗಿರಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಹಿಂದೆ ಅತ್ಯಂತ ರಾಜಕೀಯಮಹತ್ವವನ್ನು ಉಳ್ಳುದಾಗಿತ್ತು. ಇಂದು ಅದು ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಧಾರ್ಮಿಕಮಹತ್ವವಂತೂ ಇಂದೂ ಉಳಿದುಕೊಂಡುಬಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್‌ಮುನಿಸುವೃತತೀರ್ಥಂಕರರ ಗರ್ಭ, ಜನ್ಮ, ದೀಕ್ಷೆ ಮತ್ತು ಕೇವಲ ಕಲ್ಯಾಣಕಗಳು ನಡೆದಿವೆ.

ಈ ರಾಜಗೃಹಕ್ಕೆ ಪೌರಾಣಿಕಮಹತ್ವವೂ ಇದೆ. ವಸು, ನಾರದ, ಪರ್ವತದ ಸಂವಾದ ನಡೆದ ಸ್ಥಳ ಇದೇ ಆಗಿದೆ. ಅರ್ಧಭಾರತವನ್ನೇ ಗೆದ್ದು ಅರ್ಧಚಕ್ರಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಜರಾಸಂಧ ಇಲ್ಲೇ ಇದ್ದವನು. ಭಗವಾನ್‌ಮಹಾವೀರರ ಸಮ ವಸರಣದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಶ್ರೋತೃವಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೇಣಿಕನು ಇದ್ದುದು ಇಲ್ಲೇ. ಬಿಂದುಸಾರ, ಅಜಾತಶತ್ರು, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಮೊದಲಾದ ಐತಿಹಾಸಿಕಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಹಾರಾಜರುಗಳು ಆಳಿದುದು ಇದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲೇ ಹೌದು. ಈ ರಾಜಗೃಹದಲ್ಲಿ ದಿಗಂಬರಜೈನ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯ ಮಂದಿರ, ಪಂಚಪವಿತ್ರಪರ್ವತಗಳು, ಮನಿಯಾರ್‌ಮಠ, ಸೋನ ಭಂಡಾರ ಮೊದಲಾದುವು ನೋಡಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳಗಳಾಗಿವೆ.

ದಿಗಂಬರಜೈನಧರ್ಮಶಾಲೆಯ ಮಂದಿರ - ಭಗವಾನ್‌ಮಹಾವೀರ ಸ್ವಾಮಿ ಇದರ ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ. ಅಮೃತಶಿಲೆಯದು. ಇದಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಲೋಹದ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೂ, ಲೋಹದ ಎರಡು ಮಾನಸ್ತಂಭಗಳೂ ಇವೆ. ಗರ್ಭ

ಗೃಹದ ಹೊರಗಿನ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿನ ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾವತೀದೇವಿ ಮತ್ತು ಕ್ಷೇತ್ರ ಪಾಲನ ಬಿಂಬಗಳಿವೆ. ವೈಭಾರಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಅಗೆದಾಗ ಸಿಕ್ಕಿದ ಕೆಲವು ಚಿನ್ನಬಿಂಬಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಜಿನಾಲಯದ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಶ್ವೇತಾಂಬರ ನೌಲಖಾಮಂದಿರವಿದೆ. ಇದು ಸೌರಾಷ್ಟ್ರದ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶಿಲ್ಪಿಯಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಚಂದೂಭಾಈ ಪಿ. ತ್ರಿವೇದಿಯವರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಶಿಲ್ಪಕಲೆ ಅತ್ಯಂತ ಮೋಹಕವಾಗಿದೆ.

ಸಂಚಾರವರ್ತಗಳು

ವಿಪುಲಾಚಲ- ಇದು ರಾಜಗೃಹದಲ್ಲಿರುವ ಮೊದಲನೆ ಪರ್ವತ. ಅರ್ಧ ಮೈಲು ಬೆಟ್ಟಹತ್ತಿದನಂತರ ಮಹಾವೀರರ ಚರಣವಿರುವ ಮಂಡಪ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಇದಾದನಂತರ ಒಂದು ಮೈಲಿಯನಂತರ ಭಗವಾನ್ ಚಂದ್ರಪ್ರಭತೀರ್ಥಂಕರರ ಚರಣಗಳ ದರ್ಶನವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ೧೬ ಅಂಗುಲ ಪ್ರಮಾಣವಿದೆ. ಅನಂತರ ಕಂಡುಬರುವ ದಿಗಂಬರಜೈನಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಪ್ರಭತೀರ್ಥಂಕರರ ಅಮೃತ ಶಿಲೆಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಇದು ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವೀರರ ಪ್ರತಿಮೆಯೂ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶ್ವೇತಾಂಬರ ಜೈನದೇವಾಲಯವೂ ಇದೆ. ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವೀರರು ತಮ್ಮ ಮೊದಲನೇ ಸಮವಸರಣದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೇ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಇಲ್ಲೇ ಮಾಡಿದರು. ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈಗ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ದಾದ ಸ್ತೂಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ರತ್ನಗಿರಿ- ಇದು ಎರಡನೆ ಬೆಟ್ಟ. ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಮೈಲಿ ಹತ್ತಲು ಮತ್ತು ಒಂದು ಮೈಲಿ ಇಳಿಯಲು ಆಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಜಿನಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಮುನಿಸುವ್ರತನಾಥರು ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ. ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿದ್ದು ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಶ್ವತೀರ್ಥಂಕರರ ಚರಣಗಳು ಮತ್ತು ಸುಮಂದರ, ಮೇಘರಥ, ಧನದತ್ತಕೇವಲಿಗಳ ಚರಣಯುಗಲಗಳೂ ಇವೆ. ಈ ಮೂವರೂ ಇಲ್ಲಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿಪಡೆದವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶ್ವೇತಾಂಬರಮಂದಿರವೂ ಇದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಪ್ರಭತೀರ್ಥಂಕರರ ಪ್ರತಿಮೆಯಿದೆ. ನೇಮಿನಾಥ, ಶಾಂತಿನಾಥ, ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಮತ್ತು ವಾಸುಪೂಜ್ಯತೀರ್ಥಂಕರರ ಚರಣಗಳಿವೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಇಳಿಯಲು ೧೩೦೦ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿವೆ.

ಉದಯಗಿರಿ- ಇದು ಮೂರನೆ ಬೆಟ್ಟ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಮೂರು ದಿಗಂಬರ ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಒಂದರಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥರ ಪ್ರಾಚೀನ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಆದಿತಿರ್ಥಂಕರರ ಚರಣಗಳಿವೆ. ಎರಡನೆಯದು ಬಹುಪ್ರಾಚೀನವಾದ ದೇವಸ್ಥಾನ. ಇಂದಿಗೆ ೫೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಅಗೆದಾಗ ಸಿಕ್ಕಿದ ಮಂದಿರವಿದು. ಮೂರನೆಯದು ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವೀರರ ಮಂದಿರ. ಇಲ್ಲಿನ ಮೂಲ

ಸ್ವಾಮಿ ಬಾದಾಮಿವರ್ಣವಾಗಿದ್ದು ಆರು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಹ ಒಂದು ಶ್ವೇತಾಂಬರಜಿನಾಲಯವಿದೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹತ್ತಲು ೭೮೬ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿವೆ. ಹತ್ತುವುದು ಇಳಿಯುವುದು ಒಂದೇ ಮಾರ್ಗ.

ಸ್ವರ್ಣಗಿರಿ- ಇದು ನಾಲ್ಕನೆ ಬೆಟ್ಟ. ಇದಕ್ಕೆ ೧೦೬೧ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿವೆ. ಹತ್ತುವ ದೂರ ಸುಮಾರು ಎರಡು ಮೈಲಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಎರಡು ದಿಗಂಬರಜೈನಮಂದಿರಗಳಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯದರಲ್ಲಿ ಶ್ಯಾಮವರ್ಣದ, ಎರಡು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಭಗವಾನ್ ಶಾಂತಿನಾಥರು ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ. ಮಹಾವೀರರ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿನಾಥರ ಚರಣಗಳಿವೆ. ಎರಡನೆಯ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥರ ಮತ್ತು ಆದಿನಾಥರ ಚರಣಯುಗಲಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಶ್ವೇತಾಂಬರಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಮಹಾವೀರ ಮತ್ತು ಆದಿನಾಥರ ಚರಣಗಳಿವೆ.

ವೈಭಾರಗಿರಿ- ಇದು ಐದನೆ ಬೆಟ್ಟ. ಇದಕ್ಕೆ ೫೬೫ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿವೆ. ಮೊದಲು ಶ್ವೇತಾಂಬರದೇವಾಲಯ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥಸ್ವಾಮಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ನೇಮಿ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಭಗವಾನರ ಚರಣಗಳಿವೆ. ಅದರ ಮುಂದಿನ ದಿಗಂಬರಜೈನಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಮಹಾವೀರರು ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ. ಅದು ಅಮೃತಶಿಲೆಯದಾಗಿದ್ದು ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಶಾಂತಿನಾಥ ಮತ್ತು ಆದಿನಾಥಭಗವಾನರ ಚರಣಗಳಿವೆ. ಈ ಜಿನಾಲಯದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಭಗ್ನಾವಶೇಷದ ಜಿನಮಂದಿರವಿದೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಪರ್ಣಿ ಗುಹೆ ಮತ್ತು ಬಂಡೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿರುವ ಆರೇಳು ಗುಹೆಗಳೂ ಇವೆ. ಇವನ್ನು "ರೋಹಿಣಿಯಾ ಚೋರ್ ಕೀ ಗುಫಾ" ಎಂದು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮನಿಯಾರ್ ಮಠ- ಇದನ್ನು ಚೀಲನಾರಾಣಿಯ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ರೂಪವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಕುಂಡಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಜ್ಞಾನಗಂಗಾಧಾರೆಯ ಕಡೆಗೆ ೩೦೦ ಗಜ ನಡೆದರೆ ಪ್ರಾಚೀನಕೋಟೆಯ ಉತ್ತರಭಾಗಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದನ್ನು ಶಾಲಿಭದ್ರನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಪ್ರಾಚೀನಜೈನಮಂದಿರವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಗೆಯುವಾಗ ಸಿಕ್ಕಿದುದಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವತೀರ್ಥಂಕರರ ನಗ್ನ ಪ್ರತಿಮೆ ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿತ್ತು.

ಸೋನ ಭಂಡಾರ್- ಸುವರ್ಣಗಿರಿಯ ದಕ್ಷಿಣ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಗುಹೆಗಳಿವೆ. ಅವನ್ನೇ ಸೋನಭಂಡಾರ್ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆ ಗುಹೆಗಳ ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಲೇಖನವಿದೆ. ಇವು ಜೈನಮುನಿಗಳು ತಪಸ್ಸುಮಾಡಲು ಮಾಡಿಸಿದ ಗುಹೆಗಳೆಂದು ಪುರಾತತ್ವಸಂಶೋಧಕ ಇಲಾಖೆಯವರು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಬಿಸಿನೀರಿನ ಕುಂಡಗಳು- ಇಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೧೦ ಕುಂಡಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ೧೭ ಬಿಸಿನೀರಿನ ಕುಂಡಗಳು. ಉಳಿದವು ತಣ್ಣೀರಿನ ಕುಂಡಗಳು. ಅವುಗಳಿಗೆ

ಹೆಸರುಗಳು ಹೀಗಿವೆ. ಸರಸ್ವತಿಕುಂಡ, ತರಣಿಕುಂಡ, ರಾಮಲಗ್ನಾಮಕುಂಡ, ಭೂತಕುಂಡ, ರಾಮಕುಂಡ (ಇದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಿಸಿನೀರು, ೪ ತಣ್ಣೀರು), ಗಣೇಶ ಕುಂಡ, ಸೋಲೆಕುಂಡ, ಸೀತಾಕುಂಡ, ಸೂರ್ಯಕುಂಡ, ಗೋದಾವರೀಕುಂಡ. ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಕುಂಡ, ವ್ಯಾಸಕುಂಡ, ಗಂಗಾಜಮುನಕುಂಡ, ಕೇನೀರ್ಥಕುಂಡ, ಸಪ್ತಧಾರಕುಂಡ; ಬ್ರಹ್ಮಕುಂಡ.

ರಾಜಗೃಹವು ಬೌದ್ಧರಿಗೂ, ಹಿಂದುಗಳಿಗೂ ಪವಿತ್ರತೀರ್ಥಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ.

—0—

ವೈಶಾಲೀಕುಂದಗ್ರಾಮ

ಇದು ಮುಜಪ್ಪರ್‌ಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಮುಜಪ್ಪರ್‌ಪುರದಿಂದ ೩೫ ಕಿ.ಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಜೈನಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ವೈಶಾಲಿನಗರಕ್ಕೆ ಬಹುಮಹತ್ವಸ್ಥಾನವಿದೆ, ಇಲ್ಲಿ ಈಗ 'ಬಸಾಡ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಹಳ್ಳಿಯಿದೆ. ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸಮೃದ್ಧಿಯಾದ ನಗರವಾಗಿತ್ತು. ಬೌದ್ಧಗ್ರಂಥವಾದ 'ವಿನಯಪಿಟಕ'ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಕಾರ ಈ ನಗರದಲ್ಲಿ ೭೭೭೭ ಪ್ರಸಾದಗಳೂ, ಅಷ್ಟೇ ಕೂಟಾಗಾರಗಳೂ, ಅಷ್ಟೇ ಆರಾಮಗೃಹಗಳೂ, ಅಷ್ಟೇ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಗಳೂ ಇದ್ದುವೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಆಗ ಈ ನಗರದಲ್ಲಿ ೭,೦೦೦ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮತ್ತು ೧,೪೦೦೦ ತಾಮ್ರದ ಕಲಶಗಳಿದ್ದ ಒಟ್ಟು ೨೧,೦೦೦ ಭವ್ಯ ಮಹಲುಗಳಿದ್ದುವಂತೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವೀರರೂ, ಗೌತಮಬುದ್ಧರೂ ಅನೇಕ ಸಾರಿ ವಿಹಾರಮಾಡಿದ್ದರು. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ, ಅದರ ಹತ್ತಿರವೇ ಟೂರಿಸ್ಟ್‌ಸೆಂಟರ್ ಮತ್ತು ರೆಸ್ತೊರಾಂಟ್‌ಗಳಿವೆ. ಇದು ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವೀರರ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನವೆಂದು ಕೆಲವು ಸಂಶೋಧಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಲಿಚ್ಚವಿಗಣ್ಣರಾಜ್ಯದ ಕಾಲದ ಮಂಗಳ ಪುಷ್ಕರಿಣೀ ಅಥವಾ ಅಭಿಷೇಕಪುಷ್ಕರಿಣೀ ಎಂಬ ಸರೋವರವಿದೆ. ಗಣರಾಜ್ಯದ ಸದಸ್ಯರು ಮಾತ್ರ ಈ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿತ್ತು. ಈ ವೈಶಾಲೀನಗರವು ಆರನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶವಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಜೈನ ಮತ್ತು ಅಹಿಂಸಾಶೋಧನಾಸ್ಥಾನವೆಂಬ ಸಂಸ್ಥೆ ಇದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮೂರು ಕಿ. ಮೀ, ದೂರದಲ್ಲಿ ಅಶೋಕಸ್ತಂಭವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸುಮಾರು ಐದು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯವಿದೆ. ಈ ಸಂಗ್ರಹಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಜೈನ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಆರಾ

ವೈಶಾಲಿಯಿಂದ ಪಾಟ್ಲಾಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆರಾ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಬಿಹಾರ ರಾಜ್ಯದ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖನಗರವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನಜೈನ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ೧೪ ಶಿಖರಯುಕ್ತಜಿನಮಂದಿರಗಳೂ ಮತ್ತು ೧೩ ಜೈತ್ಯಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ. ಒಂದು ಮಂದಿರವು ನಗರದಿಂದ ೧೧ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಎರಡು ಮಂದಿರಗಳು ನಗರದಿಂದ ಮೂರು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ

ಧನುಪುರದಲ್ಲಿವೆ ಇಲ್ಲಿನ 'ಧರ್ಮಕುಂಜ'ದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮತಿ ಪಂಡಿತಾಚಂದಾಬಾಯಿಯವರು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವ 'ಜೈನಮಹಿಳಾಶ್ರಮ'ವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮಹಿಳೆಯರು ದೂರದೂರ ದಿಂದ ಬಂದು ಧಾರ್ಮಿಕಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲೇ ಒಂದು ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ಮೂರುಮೂಟರು ಎತ್ತರದ ಒಂದು ಭವ್ಯಬಾಹುಬಲಿಯ ಮೂರ್ತಿ ಖಡ್ಗಾಸನ ದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲೇ ದಿಗಂಬರಮುನಿಸಂಘಕ್ಕೆ ಆಗ್ನಿಯ ಉಪಸರ್ಗವಾತ್ತು. ಇಲ್ಲಿನ ಚೌಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗೀಯ ಬಾಬು ದೇವಕುಮಾರರು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವ 'ಶ್ರೀ ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತ ಭವನ'ವಿದೆ ಅದರಲ್ಲಿ ದುರ್ಲಭವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ಸಂಗ್ರಹವಿದೆ.

ಪಾಟ್ಲಾ (ಪಾಟಲಿಪುತ್ರ)

ಆರಾದಿಂದ ಪಾಟ್ಲಾಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕು. ಈ ನಗರದ ಇತಿಹಾಸ ಸುಮಾರು ಒಂದೂವರೆ ಶತಮಾನಗಳಷ್ಟು ಹಳೆಯದು. ಮೌರ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಪಾಟಲೀ ಪುತ್ರವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರಾಚೀನಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಕುಸುಮಪುರ, ಪುಷ್ಪ ಪುರವೆಂಬ ಹೆಸರುಗಳೂ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇದು ರಾಜನೈತಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ. ನಂದರು ಮತ್ತು ಮೌರ್ಯರು ಇಲ್ಲೇ ಆಳಿದ್ದು. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತಮೌರ್ಯನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದಾಗ ಈ ನಗರ ಹತ್ತು ಮೈಲಿ ಉದ್ದ ಮತ್ತು ಎರಡು ಮೈಲಿ ಅಗಲ ವಿತ್ತು. ಗುಪ್ತವಂಶವರು ಸಹ ಇಲ್ಲೇ ಆಳಿದ್ದು. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ ಸುದರ್ಶನಸೇಠನ ಪ್ರಸಂಗ ನಡೆದುದು ಇದೇ ನಗರವಾಗಿದೆ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಸಮ್ರಾಟನು ಭದ್ರಬಾಹುಆಚಾರ್ಯ ರಿಂದ ಮುನಿದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ದಕ್ಷಿಣದತ್ತ ಹೊರಟಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿಂದಲೇ. ಈಗ ಇದು ಬಿಹಾರರಾಜ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದೆ.

ಜೈನ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಸಿದ್ಧಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಂದಲೇ ಸುದರ್ಶನಮುನಿಯು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಹೋದರು. ಇಲ್ಲಿರುವ ಗುಲ್‌ಜಾರ್‌ಬಾಗ್ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಸುದರ್ಶನಮುನಿಯ ಸ್ಮಾರಕದಲ್ಲಿ ಚರಣಪಾದುಕೆಗಳಿವೆ. ಈ ಸ್ಮಾರಕದ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ನಾಲ್ಕು ಸರೋವರಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಮಲ ಪುಷ್ಪಗಳಿವೆ. ಅದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಒಂದು ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನವೂ ಮತ್ತು ಒಂದು ಧರ್ಮಶಾಲೆಯೂ ಇವೆ. ಭಗವಾನ್‌ನೇಮಿತಿರ್ಥಂಕರರು ಇಲ್ಲಿನ ಮೂಲಸ್ಥಾಮಿ. ಇದರ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ದಿಗಂಬರಜೈನತೀರ್ಥ ಕಮಿಟಿಯು ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಟೇಟ್ ಮ್ಯೂಸಿಯಂ ನೋಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆ.

ಪಶ್ಚಿಮಬಂಗಾಳದ ಜೈನತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳು

ಬಂಗಾಳವನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಂಗದೇಶವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಆರನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ವಂಗದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಶಶಾಂಕನೆಂಬರಾಜ ವಂಗ, ಕಲಿಂಗ, ಆಂಧ್ರ, ಕೋಂಗದ ಮತ್ತು ಕನ್ನೊಜುಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದ. ಆಗ ಅವನು ಅವುಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಜೈನರಮಂದಿರಗಳನ್ನೂ, ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧರ ಸ್ತೂಪಗಳನ್ನೂ ನಾಶಪಡಿಸಿದ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಬಂಗಾಳ ಮತ್ತು ಆಂಧ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಜೈನಮಂದಿರಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿವೆ. ಈಗ ಬಂಗಾಳವು ಪೂರ್ವಬಂಗಾಳ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮಬಂಗಾಳ ಎಂದು ಎರಡು ಭಾಗವಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ವಬಂಗಾಳ ಬಾಂಗ್ಲಾದೇಶ ವೆನಿಸಿದೆ.

ಕಲ್ಕತ್ತಾ

ಇದು ಬಂಗಾಳಕ್ಕೆ ರಾಜಧಾನಿ. ಭಾರತರಾಷ್ಟ್ರದ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖನಗರ. ಇದು ದೆಹಲಿಗೆ ೧೪೪೧ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಸಮ್ಮೇದಶಿಖರಜೀ ಮತ್ತು ಪಾರಸನಾಥರೈಲ್ವೆಸ್ಟೇಷನ್ನಿಗೆ ೨೦೬ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೌರಾ ಮತ್ತು ಸಿಯಾಲಡಾ ಎಂಬ ಎರಡು ದೊಡ್ಡರೈಲ್ವೆಸ್ಟೇಷನ್ಗಳಿವೆ. ರೈಲ್ವೆ ಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಿಂದ ಒಂದೂವರೆ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ನಗರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದಿಗಂಬರ ಜೈನಭವನ ಎಂಬ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ. ಇದರ ಹತ್ತಿರವೇ ಕಲ್ಕತ್ತಾದ ಮುಖ್ಯ ಪೇಟೆಯಾದ ಹ್ಯಾರಿಸನ್ ರೋಡ್ ಇದೆ. ಈ ನಗರದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಚಾವಲ್‌ಪಟ್ಟಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸರ್ ಹರೀರಾಮ್‌ಗೋಯನ್ ಕಾಸ್ಪೀಟ್ ಮತ್ತು ದಿಗಿಂಬರ್ ಜೈನಟೆಂಪಲ್ ಸ್ಟೀಟ್‌ನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಜೈನಮಂದಿರವಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಕಾರ್ತಿಕಪೂರ್ಣಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹಾಸಿಕರಥಯಾತ್ರೆಯು ಬಹುವೈಭವದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟ ರಥೋತ್ಸವದ ಮೆರವಣಿಗೆ ಬೆಲ್ಗಚ್ಚಿಯಾ ಜೈನಮಂದಿರದ ಉಪವನಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ.

ಜೈನಭವನದ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ 'ನಯಾಮಂದಿರ'ವೆಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ದಿಗಂಬರ ಜೈನಮಂದಿರವಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಡೆ ಸಭಾಭವನವಿದೆ. ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜಿನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿವೆ. ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೂ ಮುಖಮಾಡಿರುವ ಜಿನಬಿಂಬಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ

ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರರಾನವಾಡಿಯ ಮಂದಿರ. ಇದು ವೃಜನ ಲಾಲ್ ಸ್ಟೀಟ್‌ನ ೩೫ನೇ ನಂಬರ್‌ನಲ್ಲಿದೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯದು ಬೆಲ್ಲಚ್ಚಿಯಾದಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಾನ್ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥಮಂದಿರ. ಇದು ಜೈನಭವನದಿಂದ ಸುಮಾರು ಆರು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಮಂದಿರದ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಕೋಟಿಯಂತಹ ಪೌಳಿ ಗೋಡೆಯಿದೆ. ಒಳಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಉದ್ಯಾನವನವಿದೆ. ಆ ಉದ್ಯಾನವನದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸರೋವರವಿದೆ. ಅದಾದನಂತರ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಕೆಳಭಾಗವು ಸಭಾಭವನವಾಗಿದೆ. ಮೇಲಿನ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥಸ್ವಾಮಿ ಮೂಲಸ್ವಾಮಿಯು.

ಕಲ್ಯಾಣನಗರದಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕಾದ ಸ್ಥಾನಗಳು—

೧. ಮಹಾಜಾತಿ ಸದನ (ನೇತಾಜಿ ಸುಭಾಷ್‌ಚಂದ್ರರ ಸ್ಮಾರಕ)
೨. ಮಲ್ಲಿಕ ಕೋಶಿ (ಇದರಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವಮೂರ್ತಿಗಳ ಸಂಗ್ರಹವಿದೆ)
೩. ರವೀಂದ್ರಭಾರತೀ (ರವೀಂದ್ರತಾಕುರರ ಸ್ಮಾರಕ)
೪. ವೈಕುಂಠಮಂದಿರ.
೫. ಬೆಲ್ಲಚ್ಚಿಯಾ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥಮಂದಿರ.
೬. ಬದ್ರೀದಾಸ ಮುಕೀಮ್‌ಕಾ ಶ್ವೇತಾಂಬರ ಜೈನಮಂದಿರ.
೭. ಭೋಸ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ (ಇಲ್ಲಿ ಯಂತ್ರಗಳಿಂದ ಮರಗಿಡಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಣವಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಂಶೋಧಿಸಿ ಕಂಡುಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ.)
೮. ವಿನಯ್‌ಬಾದಲ್ ದಿನೇಶ್‌ಬಾಗ್ (ಬಂಗಾಳಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರ್ಯಾಲಯ)
೯. ರಾಜಭವನ (ಬಂಗಾಳ ರಾಜ್ಯಪಾಲರ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನ)
೧೦. ದಿಲಾಫ್ ಪ್ಲೆನೇಟೋರಿಯಮ್ (ನಕ್ಷತ್ರಸಮೂಹ)
೧೧. ಮಿಕ್ಲೋರಿಯಾ ಮೇಮೋರಿಯಲ್ ಚಿಡಿಯಾಘರ್
೧೨. ನ್ಯಾಷನಲ್ ಲೈಬ್ರರಿ.
೧೩. ಕಾಲೀಮಂದಿರ
೧೪. ನೇತಾಜಿ ಭವನ್.
೧೫. ಹೌರಾಬ್ರಡ್ಡ್
೧೬. ಚಾಟಿನಿಕಲ್ ಗಾರ್ಡನ್
೧೭. ಬೇಲೂರು ಮಠ.
೧೮. ಜಹಾಜ್ ಕೋಶಿ.

ಇಂಡಿಯನ್ ಮ್ಯೂಜಿಯಂ ಮತ್ತು ಜೈನಕಲೆ

ಈ ಮ್ಯೂಜಿಯಂ ಜವಹರಲಾಲ್ ರೋಡಿನಲ್ಲಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಶಿಲೆಯ ಮತ್ತು ಲೋಹದ ಕೆಲವು ಜೈನಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ೧. ಮೂರುಕಾಲು ಅಡಿಯ ಒಂದು ಶಿಲಾ ಫಲಕದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಂಕರರು ಕಾಯೋತ್ಕರ್ಗಾಸನದಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ೯ನೇ ಶತಮಾನದ್ದು. ೨. ಮೂರು ಅಡಿ ಹನ್ನೊಂದು ಇಂಚಿನ ಕೆಂಪುಕಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥರ ಜಿನಬಿಂಬವಿದೆ. ಇದು ೫ನೇ ಶತಮಾನದ್ದಾಗಿದ್ದು ಗುಪ್ತರ ಕಾಲದ್ದಾಗಿದೆ. ೩. ನಾಲ್ಕೂವರೆ ಅಡಿಯ ಒಂದು ಜಿನಬಿಂಬವಿದೆ. ಇದು ೯ ಅಥವಾ ೧೦ನೇ ಶತಮಾನದ್ದಾಗಿದೆ. ೪. ಒಂದು ಶಿಲಾಫಲಕದಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥಂಕರರ ತಾಯಿ ಕಂಡ ೧೬ ಸ್ವಪ್ನಗಳ ಚಿತ್ರವಿದೆ.

ಮಥುವಾಬಾಚಾರ್‌ನಲ್ಲಿರುವ ದಿಗಂಬರಜೈನಭವನದಲ್ಲಿ ಇಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಸೌಕರ್ಯಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿವೆ. ಕಲ್ಯಾಣನಗರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಲು ಲೋಕಲ್ ಟ್ರೈನ್, ಟ್ರಾಮ್‌ವೇ, ಸಿಟಿಬಸ್, ಟ್ಯಾಕ್ಸಿ, ರಿಕ್ಷಾ ಮೊದಲಾದ ವಾಹನಗಳ ಸೌಕರ್ಯವಿದೆ.

ಒರಿಸ್ಸಾರಾಜ್ಯದ ಜೈನತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳು

ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದ ಉತ್ಕಲ, ಉಂಡ್ರ, ಪುಂಡ್ರ ಮತ್ತು ಕಲಿಂಗದೇಶಗಳು ಸೇರಿ ಈಗ ಒರಿಸ್ಸಾ ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಇದು ಜೈನಧರ್ಮದ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ತೀರ್ಥಂಕರಪರಮಾತ್ಮರ ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಕವೂ ನಡೆದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ತೀರ್ಥಂಕರರ ವಿಹಾರವು ನಡೆದಿದೆ. ಕಲಿಂಗದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಕುಮಾರಪರ್ವತ (ಉದಯಗಿರಿ ಮತ್ತು ಖಂಡಗಿರಿ) ಒಂದು ಮಾತ್ರ ನಿರ್ವಾಣ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಜೈನಧರ್ಮವು ರಾಷ್ಟ್ರಧರ್ಮವಾಗಿತ್ತು. ಈಗಲೂ ಅಲ್ಲಿ ಹಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಗೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಜೈನಮೂರ್ತಿಗಳು ದೊರೆತಿವೆ, ಬಹುಷಃ ಆರನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ್ವೇಷಿಗಳಾದ ರಾಜರುಗಳು ಜೈನಮಂದಿರಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ ಅಥವಾ ಅವುಗಳನ್ನು ಶೈವಮಂದಿರಗಳನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕಟಿಕ್

ಕಲ್ಕತ್ತಾದಿಂದ ೪೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಕಟಿಕ್ ನಗರವಿದೆ. ಇದು ಒರಿಸ್ಸಾದ ಪ್ರಾಚೀನರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು, ಇದು ಹೌರಾದಿಂದ ಜಗನ್ನಾಥ ಪುರಿಗೆ ಹೋಗುವ ರೈಲ್ವೆಮಾರ್ಗದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. ರೈಲ್ವೆ ಸ್ಟೇಷನ್ನಿಂದ ೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಚೌಧುರೀಬಾಚಾರ್‌ನಲ್ಲಿ ಜೈನಭವನವೆಂಬ ಧರ್ಮಶಾಲೆ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ತಂಗಲು ಉತ್ತಮವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿದೆ ಜೈನಭವನದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಭಗವಾನ್ ಚಂದ್ರಪ್ರಭ ಜೈನಮಂದಿರವಿದೆ. ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಜಿನಮಂದಿರ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚೀನಜೈನ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಮಂದಿರದ ಸ್ಥಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲೇ ಮತ್ತೊಂದು ಜೈನಚೈತ್ಯಾಲಯವಿದೆ. ಇದನ್ನು ಸಹಸ್ರಕೂಟಜನಚೈತ್ಯಾಲಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಭಾನುಪುರ

ಇದು ಕಟಿಕ್ ಭುವನೇಶ್ವರ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ೮ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿರುವ ಐದು ಲೋಹದ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವ ಒಂದು ಚಕ್ರ ಮಂದಿರವಿದೆ. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಶಿಖರದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ವಿಗ್ರಹ

ಗಳು ಬೆಳ್ಳಿಯ ವರ್ಣದಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಭಾನುಪುರದಿಂದ ೩ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ, ರಸ್ತೆಯಿಂದ ಒಂದು ಫರ್ಲಾಂಗ್ ಕಚ್ಚಾರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋದರೆ ಪ್ರತಾಪ ಪುರ ಗಾಂಟ್ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಕೂಡ ನದಿಯಿಂದ ಹೊರತೆಗೆದ ಜೈನಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಒಂದು ಮಠದಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಜೈನಮೂರ್ತಿಗಳು ಸಿಕ್ಕಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ವೈಷ್ಣವಮಂದಿರಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಭುವನೇಶ್ವರ

ಈ ನಗರವು ಒರಿಸ್ಸಾದ ಇಂದಿನ ರಾಜಧಾನಿ. ಇದರಲ್ಲಿ ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಇದು ಕಟಿಕ್‌ನಿಂದ ೨೮ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ ಈ ನಗರದಲ್ಲಿರುವಷ್ಟು ದೇವಾಲಯಗಳು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮತ್ತಾವನಗರದಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತೇಶ್ವರ, ರಾಜಧಾನಿ ಮತ್ತು ಲಿಂಗರಾಜಮಂದಿರಗಳು ಬಹು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಲಿಂಗರಾಜಮಂದಿರದ ಶಿಖರ ೪೪ ಮೀಟರ್ ಎತ್ತರ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ರಾಜಕೀಯಸಂಗ್ರಹಾಲಯವೂ ಕೂಡ ಪ್ರಸಿದ್ಧದರ್ಶನೀಯಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಶಿಲೆಯ ಮತ್ತು ಲೋಹಗಳ ಅನೇಕಜೈನಮೂರ್ತಿಗಳು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿವೆ. ಇವು ನೋಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಿವೆ.

ಖಂಡಗಿರಿ-ಉದಯಗಿರಿ

ಇದು ಭುವನೇಶ್ವರದಿಂದ ಆರು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಇರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಕಲಿಂಗದೇಶವೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಭಗವಾನ್ ವೃಷಭಸ್ವಾಮಿಯು ಕರ್ಮಭೂಮಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಈ ದೇಶವನ್ನು ೫೨ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನಾಗಿ ವಿಭಜಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದರು. ಭಗವಾನರ ಒಬ್ಬ ಪುತ್ರನ ಹೆಸರು ಕಲಿಂಗ ವಂದಿತ್ತು. ಅವನ ಹೆಸರಿನ ಮೇಲೆ ಇದಕ್ಕೆ ಈ ಹೆಸರು ಪ್ರಚಲಿತವಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಭಗವಾನ್ ವೃಷಭಸ್ವಾಮಿ, ಪ್ವಾರ್ತನಾಥ ಮತ್ತು ಮಹಾವೀರರ ವಿಹಾರಬಂದಿತ್ತೆಂದು ಪ್ರಾಚೀನಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಜೈನಧರ್ಮದ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾದ ಪ್ರಭಾವವಿದ್ದುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಖಂಡಗಿರಿ ಉದಯಗಿರಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಶೋಧರರಾಜನು ಐನೂರುಮಕ್ಕಳೊಡನೆ ನಿರ್ವಾಣ ಹೊಂದಿದ ಹಾಗೂ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದುಕೋಟಿ ಮುನಿಗಳು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಹೋದ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿವೆ.

ಖಂಡಗಿರಿಪರ್ವತ—ಈ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಉದಯಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯೆ ಒಂದು ರಸ್ತೆ ಇದೆ. ಅದರ ಬುಡದಿಂದ ಇವೆರಡೂ ಒಂದೇ ಆಗಿವೆ. ಖಂಡಗಿರಿಯು ೧೨೩ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಈ ಖಂಡಗಿರಿಯ ಶಿಖರದ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ಆಧುನಿಕ ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಖ ಒಡೆದಿರುವ ವೃಷಭಸ್ವಾಮಿಯ, ಮತ್ತೊಂದು ತೀರ್ಥಂಕರರ ಇದೇ ಸ್ವಾಮಿಯ, ಶಾಂತಿನಾಥ ಜಿನರ ಮತ್ತು ಪಾರ್ಶ್ವತೀರ್ಥಂಕರರ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಎರಡನೇ ಮಂದಿರವು ದೊಡ್ಡದಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ವೇತಶಿಲೆಯ ಮಹಾವೀರಸ್ವಾಮಿ, ವೃಷಭ ತೀರ್ಥಂಕರರು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿವೆ. ಮೂರನೇ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶಿಲಾಫಲಕದಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಚರಣ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿವೆ. ಇವಲ್ಲದೆ ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ೧೫ ಗುಹೆಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳ ಹೆಸರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೀಗಿವೆ :

“ಟಟಾವಾ ಅಥವಾ ತೇತಾಗುಹೆ, ಟಟೋವಾಗುಹೆ, ಅನಂತಗುಹೆ, ಟೀಂಟುಲೀಗುಹೆ, ಧ್ಯಾನಗುಹೆ, ನವಮುನಿಗುಹೆ, ಬಾರಾಭುಜೀಗುಹೆ, ಮಹಾವೀರ್‌ಗುಹೆ, ಲಾಲಟೀಂದುಕೇಶರೀಗುಹೆ, ಇಕಾದಶೀ ಗುಹೆ, ೫, ೧೦, ೧೨, ೧೩ ಮತ್ತು ೧೫ನೇ ಗುಹೆಗಳಿಗೆ ಹೆಸರಿಲ್ಲ. ೧೨, ೧೩ನೇ ಗುಹೆಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲಿ ರಾಧಾಕುಂಡವಿದೆ. ಈ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವಲ್ಲಿ ಧ್ವಸ್ತೂಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಮುನಿಗಳ ಚರಣಗಳಿವೆ.

ಉದಯಗಿರಿಪರ್ವತ— ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಒಟ್ಟು ೧೮ ಗುಹೆಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳ ಹೆಸರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೀಗಿವೆ :

ರಾಣಿಗುಹೆ, ಬಾಜ್‌ಘಠ ಗುಹೆ, ಛೋಟಾ ಹಾಥೀಗುಘಾ, ಅಲಕಾಪುರೀ ಗುಹೆ, ಜಯವಿಜಯಗುಹೆ, ಪನಾಸಾಗುಹೆ, ಠಕುರಾನೀಗುಹೆ, ಪಾತಾಲಪುರೀ ಗುಹೆ, ಮಂಚಪುರೀ ಮತ್ತು ಸ್ವರ್ಗಪುರೀಗುಹೆ, ಗಣೇಶಗುಹೆ, ಜಂಬೇಶ್ವರ ಗುಹೆ, ಬಾಘ್‌ಗುಹೆ, ಸರ್ಪಗುಹೆ, ಹಾಥೀಗುಹೆ, ಧಾಸ್‌ಪರ್‌ಗುಹೆ, ಜಗನ್ನಾಥಗುಹೆ, ರಸೋಕುಗುಹೆ.

ಈ ಉದಯಗಿರಿ ಮತ್ತು ಖಂಡಗಿರಿಪರ್ವತಗಳೆರಡನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ “ಕುಮಾರ ಪರ್ವತ” ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ. ಇಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಅಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಸೌಕರ್ಯಗಳೂ ಇವೆ.

ಪುರೀ

ಇದನ್ನು ಜಗನ್ನಾಥಪುರೀ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಡು ಹಿಂದೂಗಳ ಮುಖ್ಯ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದ್ದರೂ ಜೈನಸಂಸ್ಕೃತಿಗೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇದರ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಯೋಗ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವು ಭುವನೇಶ್ವರದಿಂದ

೬೨ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಅತ್ಯಂತ ದೊಡ್ಡದಾಗಿದ್ದು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ ವಿಶಾಲವಾದ ದ್ವಾರಗಳಿವೆ. ಇದರ ಶಿಖರ ೨೧೪ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಶಿಖರದ ಮೇಲೆ ನೀಲಚಕ್ರ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮುಖ್ಯ ಮಂದಿರವನ್ನು ನಿಜಮಂದಿರವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ನಿಜಮಂದಿರದ ದಕ್ಷಿಣದ್ವಾರದ ಹೊರಗಿನ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ವೃಷಭಸ್ವಾಮಿಯ ಒಂದು ಅಡಿಯ ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ. ಇತಿಹಾಸದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಹಾರಾಜ ಖಾರವೇಲನು “ಕಲಿಂಗಜಿನ” ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲು ಈ ಮಂದಿರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಈಗ ಹಿಂದೂಗಳ ವಶವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಬಲರಾಮ, ಸುಭದ್ರಾ ಮತ್ತು ಜಗನ್ನಾಥರ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಆರು ಅಡಿಯ ಸುಂದರನಚಿತ್ರವಿದೆ. ಈ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಮರದಿಂದ ಮಾರುಡಿತ್ತಕ್ಕಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಲ ಬದಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಬದಲಿಸುವಾಗ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಬದಲಿಸುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ವಂಶವು ನಷ್ಟವಾಗುವುದೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಬಂದಿವೆ.

ಇಲ್ಲಿ ‘ಕಲಿಂಗಜಿನ’ ಎಂಬ ಜಿನಪ್ರತಿಮೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿತವಾಗಿತ್ತೆಂಬುದು ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಅದು ನಿಜಕ್ಕೂ ನೀಲಮಣಿಯದಾಗಿದ್ದು ಭಗವಾನ್‌ವೃಷಭಸ್ವಾಮಿಯದಾಗಿತ್ತು. ಅದು ಕಲಿಂಗದೇಶದವರ ಆರಾಧ್ಯ ದೇವತೆಯಾಗಿತ್ತು. ನಂದವಂಶದ ಮಹಾಪದ್ಮನೆಂಬ ರಾಜನು ಈ ಕಲಿಂಗ ದೇಶವನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದಾಗ ಈ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ತನ್ನೊಡನೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದನು. ಈ ಘಟನೆ ನಡೆದು ಮುನ್ನೂರುವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ಖಾರವೇಲನು ಮಗಧದೇಶದ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣಮಾಡಿ, ಅಲ್ಲಿ ರಾಜನಾಗಿದ್ದ ಬಹಸತಿಮಿತ್ರನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಪಡೆದು, ಮಹಾ ವೈಭವದ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ತಂದು ಕುಮಾರ ಪರ್ವತ (ಖಂಡಗಿರಿ)ದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಜಿನದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ. ಅನಂತರ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮುದ್ರತಟದಲ್ಲಿ ಭವ್ಯವಾದ ಒಂದು ಜಿನಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ. ಅದೇ ಈಗಿನ ಜಗನ್ನಾಥಪುರಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನ. ಅದರಲ್ಲಿ “ಕಲಿಂಗಜಿನ” ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿಸಿದ. ಇದಾದನಂತರ ಕೇಶರೀವಂಶ ಅಥವಾ ಗಂಗ ವಂಶದ ರಾಜರು ಇದನ್ನು ಪುನರುದ್ಧಾರಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಜನರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಈ ದೇವಾಲಯ ಹಿಂದೂಗಳ ಕೈವಶವಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿಗೆ ೮೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಕೋಣಾರ್ಕ್ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪುರಾತನವಾದ ಸೂರ್ಯಮಂದಿರವಿದೆ. ಶಿಥಿಲವಾಗಿದ್ದರೂ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಕಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ.

ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದ ಜೈನತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳು

ಜೈನಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಗತಿಗೆ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶವೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆರು ಸಿದ್ಧಕ್ಷೇತ್ರಗಳೂ ೨೫ ಆತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳೂ ಇವೆ. ಪಾವಾಗಿರಿ, ಸಿದ್ಧವರ ಕೂಟ, ಚೂಲಗಿರಿ, (ಬಡವಾನಿ), ರೇಶಂದೀಗಿರಿ (ನೈನಾಗಿರಿ), ದ್ರೋಣಗಿರಿ ಮತ್ತು ಸೋನಾಗಿರಿ ಇವು ಸಿದ್ಧಕ್ಷೇತ್ರಗಳು. ಇವಲ್ಲದೆ ಕಲೆ, ಪುರಾತತ್ವ ಮತ್ತು ಇತಿಹಾಸಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವ ಅನೇಕಸ್ಥಾನಗಳು ಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ವಾಲಿಯರ್‌ದುರ್ಗ, ಬಿಜರಾಹೋ, ಗ್ಯಾರಸ್‌ಪುರ, ಉದಯಗಿರಿ, ಪನಿಹಾರಬರಕೆ ಮೊದಲಾದುವು ಮುಖ್ಯವಾದುವು.

ಸಿದ್ಧವರಕೂಟ

ಇಂದೂರು ಖಂಡವಾ ರೈಲ್ವೆ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಬಡವಾಹ್ ಸ್ಟೇಷನ್ನಿಗೆ ೧೯ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವಿದೆ. ಆದರೆ ನರ್ಮದಾನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿಕೊಂಡು ಕಚ್ಚಾರಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗಬೇಕು. ಈ ಸಿದ್ಧವರಕೂಟವು ನರ್ಮದಾ ಮತ್ತು ಕಾವೇರೀನದಿಗಳ ಸಂಗಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿದೆ. ಮಾಂಧಾತಾ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ. ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಾವೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ಸಂಪೂರ್ಣಮಾಹಿತಿ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯ ಮ್ಯಾನೇಜರ್ ಅವರಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಸಿದ್ಧವರಕೂಟಕ್ಕೆ ನಾವೆಯಿಂದಲೇ ಹೋಗಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ನದಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟವಿದೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಓಂಕಾರೇಶ್ವರ ಎಂಬ ವೈಷ್ಣವತೀರ್ಥವಿದೆ.

ಸಿದ್ಧವರಕೂಟವು ಸಿದ್ಧಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಂದ ೨ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು, ೧೦ ಕಾಮದೇವರು ಮತ್ತು ಅಸಂಖ್ಯಮುನಿಗಳು ಮುಕ್ತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಮತ್ತು ೧೪ ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಿವೆ. ಈ ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೬೪ ಕೊಠಡಿಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ನೀರು, ವಿದ್ಯುದ್ದಿಪ ಪಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದ ಸೌಕರ್ಯಗಳಿವೆ. ಇದು ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದ ಪೂರ್ವ ನಿಮಾಡ್ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಫಾಲ್ಗುಣಶುದ್ಧ ತ್ರಯೋದಶಿಯಿಂದ ಪೂರ್ಣಮೆಯವರೆಗೆ ವಾರ್ಷಿಕ ಜಾತ್ರೆ ಜರುಗುತ್ತದೆ.

ವಿದಿಶಾ

ಈ ನಗರವು ಮಧ್ಯರೈಲ್ವೆಯ ಇಟಾಸಿ ಮತ್ತು ರೂನ್ಸಿನಾರ್ತ್‌ಈಸ್ಟ್ ಮೇಯ್ಸ್ ಲೈನಿನಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಮಧ್ಯರೈಲ್ವೆಯ 'ಭೇಲಸಾ' ಎಂಬ ಒಂದು ಸ್ಟೇಷನ್. ಇಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲವಾದ ಒಂದು ದಿಗಂಬರಜೈನಮಂದಿರವಿದೆ. ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು. ಇದಲ್ಲದೆ ನಗರದ ಆರು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಉದಯಗಿರಿಪರ್ವತವಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಜಿನಜೈತ್ಯಾಲಯಗಳಿವೆ. ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಬೌದ್ಧಸಾಂಚೀಸ್ಥೂಪವಿದೆ. ಉದಯಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ೨೦ ಗುಹೆಗಳೂ ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಜಿನಮಂದಿರಗಳು ಇವೆ. ಎರಡು ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮೀಲಿಪಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಯ ಎರಡು ಶಿಲಾಲೇಖಗಳಿವೆ. ರೈಲ್ವೆಸ್ಟೇಷನ್ನಿನ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ. ವಿದಿಶೆಯ ಒಂದು ರಾಜಕೀಯಸಂಗ್ರಹಾಲಯವೂ ಕೂಡ ಇದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪ್ರಾಚೀನಜೈನಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮ್ರಾಟ ರಾಮಗುಪ್ತನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿರುವ ಭಗವಾನ್ ಚಂದ್ರಪ್ರಭತೀರ್ಥಂಕರರ ಪ್ರತಿಮೆಯೂ ಒಂದು.

ಸಿಹೌನಿಯಾ

ಇದು ಆಗ್ರಾ ಮತ್ತು ಗ್ವಾಲಿಯರ್ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಮುರೈನಾದಿಂದ ೩೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಆತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರ, ಮುರೈನಾದಿಂದ ಬಸ್‌ಗಳ ಸೌಕರ್ಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ. ಅದರ ಸೌಕರ್ಯವು ಕಡಿಮೆ. ಓದೆ ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕಜೈನಮಂದಿರಗಳಿದ್ದುವು. ಶತ್ರುಗಳ ಆಕ್ರಮಣದಿಂದ ಅನೇಕ ಜಿನಮಂದಿರಗಳು ನಷ್ಟವಾಗಿಹೋಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಶಾಂಠಿನಾಥತೀರ್ಥಂಕರರು ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ. ಇದಲ್ಲದೆ ಭಗವಾನ್ ಕುಂಠುನಾಥ ಮತ್ತು ಆರನಾಥಜಿನರಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಇವೆ.

ಗ್ವಾಲಿಯರ್

ಈ ಗ್ವಾಲಿಯರ್ ನಗರವು ಆಗ್ರಾ ಮತ್ತು ರೂನ್ಸಿಗಳ ನಡುವೆ ಇದೆ. ಇದು ಮಧ್ಯರೈಲ್ವೆಯ ಪ್ರಮುಖಸ್ಟೇಷನ್ ಆಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಐತಿಹಾಸಿಕಪ್ರಸಿದ್ಧನಗರವೆನಿಸಿದೆ. ಇದು ದೆಹಲಿಯಿಂದ ೩೧೭ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಆಗ್ರಾಹಕ್ಕೆ ೧೧೪ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಮತ್ತು ರೂನ್ಸಿಯಿಂದ ೯೭ ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಇದೆ.

ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್‌ಶಾಂತಿನಾಥ ತೀರ್ಥಂಕರರ ೧೪ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಒಂದು ಪ್ರತಿಮೆಯೂ, ಉಳಿದ ಮೂರು ಭಗವಾನ್‌ಮಹಾವೀರರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೂ ಇವೆ. ಮಹಾವೀರರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ೧೨ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿವೆ.

ಅಜಯಗಢ್—ಇದು ಒಂದು ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ. ಇದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದ ಕೋಟೆಯಿದೆ. ಇದು ಕಾಲಿಂಜರ್ ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ ಸುಮಾರು ೩೨ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಕೋಟೆ ಬಹು ಉದ್ದವಾಗಿದೆ. ಆ ಕೋಟೆ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಗೋಡೆಗೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಇರುವ ಎರಡು ಬಂಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿರುವ ೫೦ ದಿಗಂಬರಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಹತ್ತಿರವೇ ಕುಂಡ ಮತ್ತು ಸರೋವರಗಳು ಇವೆ. ಸರೋವರದ ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೂ ಪ್ರಾಚೀನಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಾನ ಸ್ತಂಭವೂ ಇದೆ. ಇದರ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಡೆದುಹೋಗಿರುವ ಜೈನಮೂರ್ತಿಗಳು ಬಿದ್ದಿವೆ.

ಕಾರೀತಲಾಕ—ಈ ಗ್ರಾಮವು ಮೆಹರ್‌ನಿಂದ ೩೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ, ಕಟನಿಯಿಂದ ೪೬ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಮತ್ತು ಉಚಹರಾದಿಂದ ೫೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಇದೆ. ಈ ಹಳ್ಳಿಯ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟವಿದೆ. ಅದರ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಜೈನ ಮತ್ತು ಹಿಂದೂ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ಅವಶೇಷಗಳು ಬಿದ್ದಿವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯಗಳ ಅನೇಕ ಕಂಬಗಳನ್ನು, ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಆ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೂ, ತಾನ್ವದ ಶಾಸನಗಳನ್ನೂ ಜಬ್ಬಲಪುರ ಮತ್ತು ರಾಯಪುರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಂಗ್ರಹಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.

ಕುಂಡಲಪುರ [ಕುಂಡಲಗಿರಿ]

ಇದು ಅತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರ. ಅಂತಿಮ ಅನನುಬದ್ಧ ಕೇವಲಿಗಳಾದ ಶ್ರೀಧರ ಎಂಬುವರು ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಸಿದ್ಧಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸ್ಥಾನವು ಮಧ್ಯರೈಲ್ವೆಯ ಚೀನಾ-ಕಟನೀ ಮಾರ್ಗದನರವ ದಮೋಹ ಸ್ವೇಷ್ಣಿನಿಂದ ೩೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ, ಜಬ್ಬಲಪುರದಿಂದ ರಸ್ತೆಯಮೂಲಕ ೧೨೯ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಸರೋವರದ ತೀರದಲ್ಲಿನ ಪರ್ವತವು ಕುಂಡಲಾಕಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಕುಂಡಲಪುರ ವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಹೋಗಲು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿವೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟದ

ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ೫೯ ಜಿನದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿರುವ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ನಡುವೆ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟವನ್ನೇ ಕತ್ತರಿಸಿ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ೯ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಭಗವಾನ್‌ಮಹಾವೀರರ ಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಾರತದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಬಂದಿದ್ದ ಮಹಮದ್ ಘಜನಿ ಇಲ್ಲಿನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಒಡೆಯಲು ಹೋಗಿ ಆಗದೆ ವಿಫಲನಾಗಿ ಹಿಂತಿರುಗಿದನಂತೆ. ಮಹಾವೀರರ ಮೂರ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ಒಂದೇಟು ಹಾಕಿದಕೂಡಲೆ ಕ್ಷೀರಧಾರೆ ಆರಂಭಿಸಿ, ಸಹಸ್ರಾರು ದುಂಬಿಗಳು ಹೊರಬಂದು ಘಜಿನಿಮಹಮದನನ್ನೂ, ಅವನ ಸೈನ್ಯವನ್ನೂ ಮುತ್ತಿ ಕಚ್ಚಿ ಪೀಡಿಸತೊಡಗಿದಾಗ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಪಲಾಯನಮಾಡಿದರಂತೆ.

ಸಾಗರ—ಇದು ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದ ಮುಖ್ಯವಾದ ನಗರ. ಇಲ್ಲಿ ೧೬ ಜೈನ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ದೇವಾಲಯಗಳು ದೊಡ್ಡವೂ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಚೀನವೂ ಆಗಿವೆ.

ಮಾಲಘಾನ್—ಇದು ಅತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರ. ಸಾಗರಕ್ಕೆ ಇದು ೬೧ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವುದು ಪ್ರಾಚೀನ ಜಿನಮಂದಿರ, ಇದರಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಶಾಸನವಿದೆ.

ಫೂಬಾನ್—ಇದು ಅತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರ. ಇದು ಚಂದೇರಿಯಿಂದ ೧೩ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ತಪೋವನ ಎಂಬ ಹೆಸರಿತ್ತು. ಅದು ಬರಬರುತ್ತಾ ಜನಗಳ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಅಪಭ್ರಂಶವಾಗಿ ಫೂಬಾನ್ ಎಂದಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ೨೫ ಜೈನ ದಿಗಂಬರದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲೂ ೨೦ ರಿಂದ ಹಿಡಿದು ೩೦ ಅಡಿಗಳವರೆಗಿನ ಎತ್ತರದ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಖಡ್ಗಾಸನದಲ್ಲಿದೆ. ನಾಲ್ಕನೇ ನಂಬರ್ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ೨೦ ಅಡಿಯ ಭಗವಾನ್‌ ಶಾಂತೀರ್ಥಂಕರರ ಮೂರ್ತಿಯೂ ಮತ್ತು ೧೩ನೇ ನಂಬರ್ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ೩೦ ಅಡಿಗಳ ಭಗವಾನ್ ಅದಿನಾಥರ ಜಿನಬಿಂಬವೂ ಇವೆ. ಈ ಎರಡು ಪ್ರತಿಮೆಗಳೂ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ.

ಚಂದೇರಿ

ಇದು ಫೂಬಾನ್‌ನಿಂದ ೨೨ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಅಶೋಕನಗರದಿಂದ ಚಂದೇರಿಯಾವರೆಗೆ ಬಸ್ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಚಂದೇರಿ ಬಸ್‌ಸ್ಟ್ಯಾಂಡ್‌ನಿಂದ ಒಂದು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ದಿಗಂಬರಜೈನಮಂದಿರವಿದೆ. ಈ ದೇವ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ೨೪ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಅತ್ಯಂತ ಕಲಾಪೂರ್ಣವಾದ ಬಿಂಬಗಳಿವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರತಿಮೆಯೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಗರ್ಭಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿತವಾಗಿವೆ. ಇಷ್ಟತ್ತನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಂಕರರು ಯಾವ ಯಾವ ವರ್ಣವೋ ಆಯಾಯಾ ವರ್ಣಗಳ

ಅಮೃತಶಿಲೆಯಲ್ಲೇ ಬಿಂಬಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಗಿಗಳು ಮತ್ತು ವ್ರತಿಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಧರ್ಮಶಾಲೆಯೂ, ಯಾತ್ರಿಕರಿಗೆ ಒಂದು ಧರ್ಮಶಾಲೆಯೂ ಇವೆ. ನಗರದಲ್ಲೂ ಜಿನಮಂದಿರಗಳಿವೆ. ಈ ನಗರವು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಮತ್ತು ಮಂದಿರಗಳೂ ಇವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಚಂದೇರಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿರುವ ಖಿಂದಾರ್, ಎಳು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಗುರೀಲಾಗಿರಿ, ಚಂದಾವರಿ ಮತ್ತು ಮುಂಗಾವಲೋರೋಡಿನಲ್ಲಿ ೨೯ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಅಮನಚಾರ್, ಚಂದೇರಿಗೆ ೧೯ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶಲಾ, ೧೬ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಭಾವೌನ್ ಮತ್ತು ೧೪ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಭಿಯಾಂರಾಂತ್‌ಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಮುಖ್ಯವಾದುವು. ಚಂದೇರಿಯ ಬಸ್‌ಸ್ಟಾಂಡ್ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಜಿನಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಶಾಸ್ತ್ರಭಂಡಾರವಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ೧.೫೦೦ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳಿವೆ.

ಖಿಂದಾರಗಿರಿ-ಚಂದೇರಿಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಎರಡು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರತಿಮೆ ೨೫ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ಭಟ್ಟಾರಕರ ಭತ್ತ ಮತ್ತು ಮಾನಸ್ತಂಭವಿದೆ. ಅದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ. ಬೆಟ್ಟದಮೇಲೆ ಆರು ಗುಹೆಗಳಿವೆ.

ಪಪೌರಾ-ಇದು ಅತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರ, ಟೀಕಮಗಢದಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಪ್ರಾಚೀನಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು 'ಪಂಪಾಪುರ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಹತ್ತಿರಲೇ ರಮನ್ನಾ (ರಾಮಾರಣ್ಯ) ಎಂಬ ಮನೋಹರವಾದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಉಪವನವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೧೦೮ ಜಿನಮಂದಿರಗಳಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದರ ೬೦ ದೇವಾಲಯಗಳು ಮಾತ್ರ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನಸಮುಚ್ಚಯ, ಭೋಂಯರಾ, ಚೌಬೀಸೀ, ಚಂದ್ರಪ್ರಭಮಂದಿರ, ರಥಾಕಾರಮಂದಿರ, ಬಾಹುಬಲಿಮಂದಿರಗಳು ಮುಖ್ಯವಾದುವು. ರಥಾಕಾರಮಂದಿರವು ರಥಕ್ಕೆ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೂಡಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೧೨೫ ಕೊಠಡಿಗಳೂ ಮತ್ತು ೫ ಹಜಾರ (Hall)ಗಳೂ ಇವೆ. ಇಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಸೌಕರ್ಯವು ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ.

ಬಂಧಾ-ಇದೂ ಕೂಡ ಅತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರ. ಟೀಕಮಗಢ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಬುಮ್ಮೋರೀಬರಾನಾ ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ ಎಳು ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಇದೆ. ಇದು ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಹಳ್ಳಿ. ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಜಿನಾಲಯಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಸಂಗ್ರಹ

ಲಯವಿದೆ. ಈ ಊರಿನ ಸುತ್ತ ಮುತ್ತ ಧ್ವಂಸವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಅವಶೇಷಗಳು ಹೇರಳವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಜನಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಸಿಕ್ಕಿವೆ.

ಖುಜುರಾಹೋ

ಬಂಧಾದಿಂದ ಟೀಕಮಗಢಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಅಲ್ಲಿಂದ ಭತರ್‌ಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಖುಜುರಾಹೋವಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕು. ಖುಜುರಾಹೋ ಭಾರತದಲ್ಲೇ ಅಲ್ಲ, ಇಡೀ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ ಪ್ರವಾಸೀಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಶಿಲ್ಪಕಲೆ ಮತ್ತು ಭವ್ಯದೇವಾಲಯಗಳೇ ಕಾರಣ. ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜೈನ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಮತ್ತು ಹಿಂದೂದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ. ವಿಶಾಲವಾದ ಒಂದು ಕಾಂಪೌಂಡಿನಲ್ಲಿ ೩೨ ಜೈನದೇವಾಲಯಗಳೂ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳೂ ಇವೆ. ಮೊದಲು ಇಲ್ಲಿ ೮೫ ಜಿನಮಂದಿರಗಳಿದ್ದುವಂತೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ೫೦ ಮಂದಿರಗಳು ಸಿಕಂದರ್‌ಲೋದಿಯಿಂದ ೧೪೯೫ರಲ್ಲಿ ನಷ್ಟವಾಗಿಹೋಗಿವೆ. ಈ ಜೈನ ದೇವಾಲಯಗಳ ಸಮೂಹವು ಬಸ್‌ಸ್ಟಾಂಡಿಗೆ ೩ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ.

ಖುಜುರಾಹೋವಿನಲ್ಲಿ ಚಂದೇಲ್‌ಕಾಲದ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿನ ಅವಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಟಿ, ಲೋಕನೃತ್ಯ, ಉತ್ಸವ, ಯುದ್ಧ, ಪೂಜೆ, ಸ್ನೇಹ ಕಾಪು, ಶೃಂಗಾರ, ಮಮತಾ, ಅಕಾಲ, ಸಂಪನ್ನತಾ, ಕರ್ಮರತ ಮೊದಲಾದುವು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಮಂದಿರಗಳನ್ನು ಪಶ್ಚಿಮೀ, ಪೂರ್ವೀ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣೀ ಎಂದು ಮೂರು ವಿಭಾಗವನ್ನಾಗಿಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಪಶ್ಚಿಮೀಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂಗಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದೇವಾಲಯಗಳಾದ ಚೌಸಲೋಗಿನೀಮಂದಿರ, ಮಹಾದೇವ ಮಂದಿರ, ಮೊದಲಾದುವು ಇವೆ. ಕಂದಾರಿಯಾಮಂದಿರವು ಖುಜುರಾಹೋ ಮಂದಿರಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡದಾದುದು. ಪೂರ್ವೀಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂಗಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದೇವಸ್ಥಾನವಾದ ಹನುಮಾನ್‌ಮಂದಿರ ಮತ್ತು ಅದಿನಾಥ, ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ, ಶಾಂತಿನಾಥ ಮತ್ತು ಘಂಟಿಕ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಜೈನಮಂದಿರಗಳಿವೆ. ಜೈನಮಂದಿರಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥಮಂದಿರವು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ದಕ್ಷಿಣೀಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ದುಲ್ಹಾದೇವ ಮತ್ತು ಚತುರ್ಭುಜಮಂದಿರಗಳಿವೆ.

ಖುಜುರಾಹೋದಲ್ಲಿರುವ ದೇವಾಲಯಗಳ ಗೋಡೆಗಳ ಹೊರಭಾಗ ಮತ್ತು ಒಳಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ, ಶಿಖರಗಳಲ್ಲಿ, ದ್ವಾರಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ, ತೀರ್ಥಂಕರರ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲದೆ ಶಾಸನದೇವದೇವಿಯರು, ಸುರಸುಂದರಿಯರ, ಗಂಧರ್ವಮಿಥುನಗಳ ಮತ್ತು ಬೇಡರ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿನ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕವು ಸಾವಿರವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಪುರಾತನದ್ದಾಗಿವೆ. ಶಾಂತಿನಾಥಮಂದಿರದ

ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ ೧೪ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿದೆ. ಪಾರ್ಶ್ವ ನಾಥಮಂದಿರದ ಸಮೀಪದ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯವಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚೀನಜೈನಮೂರ್ತಿಗಳ ಸಂಗ್ರಹವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆರು ಜೈನಧರ್ಮಶಾಲೆ ಗಳಿವೆ. ಗೈಯಿಡ್‌ಗಳೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತಾರೆ.

ಟೀಕಮ್‌ಗಢ್- ಲಲಿತಪುರದಿಂದ ೫೪ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಖಜುರಾ ಹೋವಿನಿಂದ ಭತರ್‌ಪುರದ ಮೂಲಕ ಬಸ್ಸಿನಿಂದ ಹೋಗಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೧೯ ದೊಡ್ಡ ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಆಹಾರ್‌ಜೀಯು ೨೪ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ, ಪಪೌರಾಜೀಯು ೪ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಮತ್ತು ಬಂಧಾಕ್ಕೆ ೭ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಇದೆ.

ಆಹಾರ್‌ಜೀ

ಇದನ್ನು ಆಹಾರವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಸಿದ್ಧಕ್ಷೇತ್ರ. ಅದು ಅತಿ ಶಯಕ್ಷೇತ್ರ. ಟೀಕಮ್‌ಗಢ್ ಮತ್ತು ಬಲದೇವಗಢ್ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿದೆ. ಟೀಕಮ್ ಗಢ್‌ದಿಂದ ೨೪ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಕ್ಷೇತ್ರದವರೆಗೂ ಬಸ್ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಶಾಂತಿನಾಥದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ ಭಗವಾನ್‌ಶಾಂತಿನಾಥ ತೀರ್ಥಂಕರರ ವಿಗ್ರಹ ೨೧ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಹಜಾರದಲ್ಲಿ ೨೯೨ ವೇದಿಕೆಗಳಿದ್ದು, ಮೂರು ಚೌಬೀಸೀ ಮತ್ತು ೨೦ ವಿದೇಹಕ್ಷೇತ್ರದ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆರು ದೇವಾಲಯಗಳೂ, ಎರಡು ಮಾನಸ್ತಂಭಗಳೂ ಇವೆ. ಇದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಬೆಟ್ಟದಮೇಲೆ ಆರು ಲಘುಮಂದಿರಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯವೂ ಇದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಸಿಕ್ಕಿರುವ ಪುರಾತತ್ವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ. ನೀರು, ದೀಪ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಸೌಕರ್ಯವಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿನಾಥದಿಗಂಬರಜೈನ ವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮಹಿಳಾಶ್ರಮ ಮತ್ತು ವ್ರತೀ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ.

ಲಲಿತಪುರ- ಇದನ್ನು ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲ ಎನ್ನುವರು. ಮಧ್ಯರೈಲ್ವೆಯ ರಘುನೀ ಮತ್ತು ಬೀನಾಜಂಕ್ಷನ್‌ಗಳ ನಡುವೆ ಲಲಿತಪುರ ಸ್ಟೇಷನ್ ಇದೆ. ಬುಂದೇಲ್ ಖಂಡದ ಪ್ರಮುಖನಗರ. ಈ ನಗರವು ಬುಂದೇಲ್‌ಖಂಡದ ದಿಗಂಬರಜೈನ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಜಂಕ್ಷನ್ ಎನಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ದಿಗಂಬರಕ್ಷೇತ್ರಗಳಾದ ದೇವಗಢಕ್ಕೆ ೩೩ ಕಿ.ಮೀ., ಸೈರೋನಿಗೆ ೩೦ ಕಿ.ಮೀ., ಚಂದೇರಿಗೆ ೩೨ ಕಿ.ಮೀ., ಥೂಬಾನ್‌ಗೆ ೪೬ ಕಿ.ಮೀ., ಪಪೌರಾಕ್ಕೆ ೬೬ ಕಿ.ಮೀ. ಆಹಾರಕ್ಕೆ ೬೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರವಿದೆ.

ಈ ಲಲಿತಪುರದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದಾದ ನಾಲ್ಕು ದಿಗಂಬರಜೈನಮಂದಿರಗಳಿವೆ. ಅವು ಗಳನ್ನು ಶ್ರೀ ಜೈನಬಡಾಮಂದಿರ, ಶ್ರೀ ದಿಗಂಬರಜೈನನಯಾಮಂದಿರ, ಶ್ರೀ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಅಟಾಮಂದಿರ ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ದಿಗಂಬರಜೈನಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲಜೀ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ದ್ರೋಣಗಿರಿ-ಸೆಂಟ್ರಲ್‌ರೈಲ್ವೆಯ ಬೀನಾಕಟನೀ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನೈನಾಗಿರಿ ಯಿಂದ ೭೮ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಭತರ್‌ಪುರದಿಂದ ಸಾಗರರೋಡಿನಲ್ಲಿ ಸೇಂಧವಾ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯ ಹತ್ತಿರ ಪ್ರಾಕೃತಿಕದೃಶ್ಯಗಳ ನಡುವೆ ದ್ರೋಣಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟವಿದೆ. ಈ ರಮಣೀಯಕ್ಷೇತ್ರದ ಎರಡುಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಂದಾಕ್ಷಾ ಮತ್ತು ಶ್ಯಾಮರೀ ಎಂಬ ಎರಡು ನದಿಗಳು ಹರಿಯುತ್ತವೆ, ಸೇಂಧವಾಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನವೂ ಮತ್ತು ಒಂದು ಸುಂದರಧರ್ಮಶಾಲೆಯೂ ಇವೆ, ಭಗವಾನ್ ಆದಿನಾಥತೀರ್ಥಂಕರರು ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ. ಈ ಬೆಟ್ಟವು ಸುಮಾರು ೧೦೦ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಹತ್ತಲು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿವೆ. ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ೨೬ ಪ್ರಾಚೀನ ದಿಗಂಬರಜೈನದೇವಾಲಯಗಳೂ ಮತ್ತು ಒಂದು ಗುಹೆಯೂ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಪರ್ವತದ ಮೇಲಿನಿಂದ ಬೀಳುವ ರಘುನಿಯ ನೀರು ಭಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಯಾಗಿಯೂ, ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತಣ್ಣಗೂ ಇರುತ್ತದೆ. ದ್ರೋಣಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ಗುರುದತ್ತಾದಿ ಮುನಿಗಳು ನಿರ್ವಾಣಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ರಾಮರಾವಣರ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ರಾಮನು ಮೂರ್ಛಹೋದಾಗ ಅಂಜನೇಯ ಈ ಬೆಟ್ಟದಿಂದಲೇ ಸಂಜೀವಿನೀಮೂಲಿಕೆ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡುಹೋದನೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ. ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವು ಗಣೇಶಪ್ರಸಾದಜೀವರ್ಣಿಯವರಿಗೆ ಬಹುಪ್ರಿಯವಾಗಿತ್ತು.

ನೈನಾಗಿರಿ (ರೇಶಿಂದೇಗಿರಿ)-ಇದು ಸಿದ್ಧಕ್ಷೇತ್ರ. ಸಾಗರದಿಂದ ಸುಮಾರು ೪೮ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಏಳು ಜೈನದೇವಾಲಯಗಳೂ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಶಾಲೆಯೂ ಇದೆ. ಗ್ರಾಮದಿಂದ ಸುಮಾರು ಎರಡು ಫರ್ಲಾಂಗ್ ದೂರದಲ್ಲಿ ರೇಶಿಂದೇಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟವಿದೆ. ಅದರ ಮೇಲೆ ೨೫ ಭವ್ಯವಾದ ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ವರದತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಐದು ಮುನಿಗಳು ಮುಕ್ತಿಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವಾನ್‌ಪಾರ್ಶ್ವತೀರ್ಥಂಕರರ ಸಮವಸರಣ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿತ್ತು. ಪರ್ವತದ ಹತ್ತಿರವೇ ಕೆರೆಯಿದೆ. ಆ ಕೆರೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಿನಮಂದಿರವಿದೆ. ಇದನ್ನು ಜಲಮಂದಿರವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಕಾರ್ತಿಕಶುದ್ಧ ಏಕಾದಶಿಯಿಂದ ಪೂರ್ಣಮೆಯವರೆಗೆ ಜಾತ್ರ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಪಜನಾರೀ-ಇದು ಅತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರ. ಇದು ಸಾಗರದಿಂದ ಕಾನ್‌ಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ೨೨ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕಂದಾರಿಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಜಿನಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್‌ ಶಾಂತಿತೀರ್ಥಂಕರರು

ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ. ಇದಲ್ಲದೆ ಭಗವಾನ್ ಕುಂಭಾತೀರ್ಥಂಕರರ ಮತ್ತು ಅರತೀರ್ಥಂಕರರ ವಿಗ್ರಹಗಳೂ ಇವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಶಾಲೆ ಇದೆ.

ಪಟನಾಗಂಜ್-ಸಾಗರದಿಂದ ೪೨ ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ದಮೋಹದಿಂದ ೭೦ ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ರಹಲೀ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದ ಹತ್ತಿರ ನದಿಯಿದೆ. ನದಿ ದಾಟಿ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕು. ರಹಲೀ ಮತ್ತು ಪಟನಾಗಂಜ್ ಎರಡು ಕಡೆ ಗಳಲ್ಲೂ ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಿವೆ. ರಹಲೀಯಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೌಕರ್ಯ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ೨೫ ದಿಗಂಬರ ಜೈನದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ೨೧ನೇ ಸಂ. ದೇವಸ್ಥಾನ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಮೂಲಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವೀರರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ "ಬಡೇದೇವ"ರೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಅತಿಶಯ ಕ್ಷೇತ್ರವೆನಿಸಿದೆ.

ಜಬ್ಬಲ್ಪುರ-ಕುಂಡಲಪುರದಿಂದ ದಮೋಹಕ್ಕೆ ವಾಪಸ್ ಬಂದು ಜಬಲ್ಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕು. ಮಧ್ಯರೈಲ್ವೆಯ ಇನ್ಫರ್ಸಿ ಮತ್ತು ಜಬ್ಬಲ್ಪುರ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿನ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಜಂಕ್ಷನ್ ಆಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೫೦ ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಈ ನಗರದಲ್ಲಿರುವ ಲಾರ್ಡ್‌ಗಂಜ್, ಹನುಮಾನ್‌ತಾಲ್ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಜೈನಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಿವೆ. ಹನುಮಾನ್‌ತಾಲ್‌ನಲ್ಲಿರುವ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಕಲಾಪೂರ್ಣವಾದ ಜಿನಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ.

ಬಾಹುರೀಬಂದ್-ಇದು ಜಬ್ಬಲ್ಪುರದಿಂದ ೩೩ ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನಜೈನದೇವಾಲಯಗಳ ಭಗ್ನಾವಶೇಷಗಳು ಹರಡಿ ಬಿದ್ದಿವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಶಾಂತಿನಾಥತೀರ್ಥಂಕರರ ೧೨ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಾದ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ.

ತ್ರಿಪುರೀ (ತೇವರ್)-ಇದು ಜಬ್ಬಲ್ಪುರದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ೯ ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಈಗ ಇದನ್ನು 'ತೇವರ್' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಅಮೃತಶಿಲೆಯ ಬಂಡೆಗಳು ಮತ್ತು ಸರ್ಮದಾನದಿಯ ಜಲಪಾತವಿದೆ. 'ಬಂದರ್‌ಕೊದನೀ' ಎಂಬ ಜಾತಿಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅಮೃತಶಿಲೆಯ ಬಂಡೆಗಳು ಇಲ್ಲೇ ಇವೆ. ಈ ಸ್ಥಾನವು ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವೂ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತಿಕಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣವೂ ಆಗಿದೆ. ಯಾತ್ರಿಗಳು ಇದನ್ನು ನೋಡಲು ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ.

ಮಥಿಯಾ-ಇದು ಅತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರ. ಇದು "ಋಷನಹಾರೀಕಿ ಮಥಿಯಾ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದು ಜಬ್ಬಲ್ಪುರ ಮತ್ತು ನಾಗಪುರ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಜಬ್ಬಲ್ಪುರದಿಂದ ೯೬ ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಮಾರ್ಗದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಧರ್ಮಶಾಲೆ ಮತ್ತು ಭಗವಾನ್‌ಮಹಾವೀರರ ಜೈನದೇವಾಲಯವಿದೆ. ದೇವ

ಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಮಾನಸ್ತಂಭವಿದೆ. ಈ ಜಿನಮಂದಿರವು ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೩೭ ಜಿನಮಂದಿರಗಳಿವೆ.

ಕೋನೀ-ಇದು ಅತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರ. ಜಬ್ಬಲ್ಪುರ ಮತ್ತು ದಮೋಹ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ೩೨ ಕಿ. ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿ 'ಪಾಟನ್' ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ೪ ಕಿ. ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿ ವಾಸನ್ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ೨ ಕಿ. ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿ 'ಕೋನೀ' ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೯ ಜಿನ ಮಂದಿರಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಸಹಸ್ರಕೂಟ ಚೈತ್ಯಾಲಯ ಮತ್ತು ನಂದೀಶ್ವರಜಿನಾಲಯಗಳು ದರ್ಶನೀಯವಾಗಿವೆ. ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಜಾತ್ರೆನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಲಖನಾದೇನ್-ಜಬ್ಬಲ್ಪುರದಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದು ಲಖನಾದೇನ್‌ಗೆ ಹೋಗಬೇಕು. ಇದು ಜಬ್ಬಲ್ಪುರ ಮತ್ತು ಸಿವನಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ, ಜಬ್ಬಲ್ಪುರದಿಂದ ೮೩ ಕಿ. ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ೨೬ನೇ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿನ ೭ನೇ ಸಂಗಮದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾವೀರದಿಗಂಬರಜೈನದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ವಿಗ್ರಹವು ಅತ್ಯಂತಭವ್ಯವೂ ಮತ್ತು ಅತಿಶಯಸಂಪನ್ನವೂ ಆಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ.

ಪನಾಗರ್-ಲಖನಾದೇನ್ ಇಂದ ಜಬ್ಬಲ್ಪುರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಬೇಕು. ಇದು ಕಟನೀ ಮತ್ತು ಜಬ್ಬಲ್ಪುರದ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ೧೬ ಕಿ. ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಜಬ್ಬಲ್ಪುರ ಮತ್ತು ಸಾಗರ ರೈಲ್ವೆ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ 'ದೇವರಿ' ಎಂಬ ಸ್ಟೇಷನ್ನಿಗೆ ಒಂದು ಕಿ. ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೭೭ ಜಿನ ಮಂದಿರಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಾನ್‌ಶಾಂತಿನಾಥ ಸ್ವಾಮಿಯ ಮೂರ್ತಿ ಅತಿಶಯದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಪಂಚಾಯತೀ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಾನ್‌ಆದಿನಾಥಸ್ವಾಮಿಯ ವಿಗ್ರಹ ಅತ್ಯಂತಮನೋಹರವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಮಾಘಶುಕ್ಲ ಪೌರ್ಣಮಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಸವ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಬಹೋರೀ ಬಂದ್-ಇದು ಜಬ್ಬಲ್ಪುರದಿಂದ ೬೪ ಕಿ. ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ ಮತ್ತು ಸಿಹೋರಾದಿಂದ ೨೪ ಕಿ. ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಮಧ್ಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು, ಸಮೃದ್ಧನಗರವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಜೈನ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧ- ಈ ಮೂರು ಪರಂಪರೆಯ ಮಂದಿರಗಳು ಇದ್ದುವು. ಇಲ್ಲಿರುವ ಜಿನಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್‌ಶಾಂತೀರ್ಥಂಕರರ ಮೂರ್ತಿ ೧೨ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದ್ದು ಅತಿಶಯದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿನ ಭೂವಿ ಅಗ್ನಿಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ೧೬ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಸಿಕ್ಕಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ. ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವು ನವನಿರ್ಮಾಣದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿದೆ.

ಮುಕ್ತಿಯಾರ್ಥಕ್ಕೇತ್ರ. ಭೂಪಾಲ್ ಮತ್ತು ಉಜ್ಜೈನ್ ರೈಲ್ವೇಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ 'ಮುಕ್ತಿಯಾರ್ಥ' ಒಂದು ರೈಲ್ವೇ ಸ್ಟೇಷನ್. ಅಲ್ಲಿಂದ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರ ಮೂರು ಕಿ. ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಸ್ವೇಷನ್ ಬಳಿಯೇ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಎರಡೂಮುಕ್ಕಾಲು ಕಿ. ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಯಾಣ ಪುರಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಎರಡು ದಿಗಂಬರಜೈನಮಂದಿರಗಳೂ ಮತ್ತು ಒಂದು ಧರ್ಮಶಾಲೆಯೂ ಇವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಾಚೀನಜನಾಂಗದಲ್ಲಿ ಮೂರುವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ, ಶ್ಯಾಮವರ್ಣದ ಪ್ರತಿಮೆ ಭಗವಾನ್ ಪಾರ್ಶ್ವತೀರ್ಥಂಕರರದು. ಇಲ್ಲಿ ದಿಗಂಬರರು ಮತ್ತು ಶೈವತಾಂಬರರು ಇಬ್ಬರೂ ಪೂಜೆಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಆರುಘಂಟೆಯಿಂದ ಒಂಭತ್ತುಘಂಟೆಯವರೆಗೆ ದಿಗಂಬರಜೈನರು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪಾರ್ಶ್ವತೀರ್ಥಂಕರರ ಮತ್ತೊಂದು ಚಿಕ್ಕದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಅದರ ಹಿಂಭಾಗ ದಲ್ಲೇ ಯಾತ್ರಿಕರು ತಂಗುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿದೆ.

ಉಜ್ಜೈನ್

ಇದು ಪ್ರಾಚೀನಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕನಗರ. ಇದು ಕ್ಷಿಪ್ರಾನದೀತೀರದಲ್ಲಿದೆ. ಭಾರತೀಯಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ರಾಜನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಇದು ಪ್ರಾಚೀನ ಅತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರ. ಜೈನಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಂತಿಕಾಪುರೀ, ಉಜ್ಜೈನ್ ಅಥವಾ ಉಜ್ಜಯಿನಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆದಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಸ್ಮಶಾನಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವೀರರು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ್ದರು. ಅವರ ಮೇಲೆ ರುದ್ರನು ಭಯಂಕರ ಉಪಸರ್ಗಮಾಡಿದ್ದನು. ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ಥಾನವು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ರಾಜಧಾನಿಯೂ ಆಗಿತ್ತು. ಶ್ರುತ ಕೇವಲೀಭದ್ರಬಾಹುಗಳು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿದ್ದರು. ಇಲ್ಲಿನ ಧರ್ಮವಶೇಷಗಳು ಜೈನವೈಭವದ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕುಚೆಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ಪ್ರಮುಖತೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಹಾಭಾರತದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಉನ್ನತವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಪುರಾತನವಿದ್ಯಾಪೀಠದಲ್ಲಿ ಅಶೋಕ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಮತ್ತು ಕಾಳಿದಾಸ ಮೊದಲಾದವರು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದ್ದರು. ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯದ ಅನೇಕಮಹತ್ವ ಪೂರ್ಣಗ್ರಂಥಗಳು ಇಲ್ಲೇ ರಚಿತವಾದುದಾಗಿವೆ. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ, ಅಶೋಕ, ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿ ರಾಜರು ಇಲ್ಲಿ ಆಳಿದ್ದರು.

ಅಭಯಘೋಷಮುನಿಗಳು ಕೇವಲಿಗಳಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿಪಡೆದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ನಿರ್ವಾಣಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ಆಕೃಷ್ಣಕಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಜೈನರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಲವಾರು ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು.

ಮೂರ್ತಿಗಳು ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಸಿಕ್ಕಿವೆ, ಬದನಾವರ, ಗೋಪಲ್, ಮೂೂ, ಸುಂದರಸೀ, ಗುನಾ, ಸುಂಸನೇರ್ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ಮೂರ್ತಿಫಲಕಗಳೂ ಸಿಕ್ಕಿವೆ. ಈ ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ಜೈನಹಪುರಾ ಮೊಹಲ್ಲಾದಲ್ಲಿರುವ ದಿಗಂಬರಜೈನಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜೈನಪುರಾತತ್ವ ಸಂಗ್ರಹಾಲಯವಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಪರಮಾರರ ಕಾಲದ ಜೈನಪುರಾತತ್ವಸಾಮಗ್ರಿ ಗಳನ್ನು ಹೇರಳವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೫೦೦ ಪ್ರಾಚೀನ ಜೈನಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಮತ್ತು ಕಲಾಕೃತಿಗಳೂ ಇವೆ. ನೋಡತಕ್ಕ ಇತರ ಸ್ಥಾನ ಗಳೆಂದರೆ, ಮಹಾಕಾಲೇಶ್ವರಮಂದಿರ, ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆರಾಧ್ಯದೇವಿಯಾಗಿದ್ದ ಹರಿಸಿದ್ಧಿ, ಕ್ಷಿಪ್ರಾನದೀತೀರ, ಚೌಬೀಸ್ ಖಂಬಾದ್ವಾರ, ಭರ್ತೃಹರಿಯ ಗುಹೆ, ಕಾಲಭೈರವ, ಅಶೋಕನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ನರಕಾಗಾರ, ಸಿದ್ಧವಟ, ಕಾಲಿಯಾದಹ, ಮೊದಲಾದುವು.

ಗಂಧರ್ವಪುರೀ- ಉಜ್ಜಯಿನಿಯಿಂದ ದೇವಾಸ್ಗೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗ ದಲ್ಲಿ ೬೯ ಕಿ. ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಸೋನಕಟ್ಟುವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಗಂಧರ್ವಪುರಿಯು ೯ ಕಿ. ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ನಗರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಮತ್ತು ಒಂದು ರಾಜಕೀಯ ಸಂಗ್ರಹಾಲಯವಿದೆ. ಸಂಗ್ರಹಾಲಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜೈನಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ನಗರದ ಹೊರವಲಯದಲ್ಲಿ ಜೈನಪುರಾತತ್ವದ ಸಾಮಗ್ರಿ ಗಳು ಹರಡಿ ಬಿದ್ದಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಶಾಲೆ ಇಲ್ಲ.

ಉದಯಗಿರಿ ಗುಹಾಮಂದಿರ- ವಿದಿಶಾದಿಂದ ಆರು ಕಿ. ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಮತ್ತು ಸಾಂಚಿಯಿಂದ ೮ ಕಿ. ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಇದೆ. ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಕಡಿದು ಗುಹೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಪ್ಪತ್ತುಗುಹೆಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಮತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಗುಹೆಗಳು ಜೈನರದಾಗಿವೆ. ಉಳಿದ ಗುಹೆಗಳು ಶೈವರದೂ ಮತ್ತು ವೈಷ್ಣವರದೂ ಆಗಿವೆ.

ಉದಯಪುರ- ವಿದಿಶಾಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ೪೫ ಕಿ. ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜೈನ ಮತ್ತು ಹಿಂದೂದೇವಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದರು. ಈಗ ಇರುವ ಜೈನದೇವಾಲಯಗಳು ಭಗ್ನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ.

ಗ್ಯಾರಸ್ ಪುರ- ವಿದಿಶಾದಿಂದ ಸಾಗರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ೩೮ ಕಿ. ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಪ್ರಾಚೀನನಗರ. ಕಲಾತೀರ್ಥವೆನಿಸಿದೆ. ಕೆಲವರು ಇದನ್ನು ಭಗವಾನ್ ಶೀತಲತೀರ್ಥಂಕರರ ತಪೋಭೂಮಿ ಮತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ನಗರದ ಒಳಗೆ ಮತ್ತು ಹೊರಗೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಅವಶೇಷಗಳು ಚೆಲ್ಲಿಬಿದ್ದಿವೆ. ಈ ನಗರದ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಮಾಲಾದೇವಿಯ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿದು

ಬಯಲಿಗೆ ಬಂದರೆ ವಜ್ರಮಠವಿದೆ. ಈ ಎರಡೂ ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳು. ಇವುಗಳ ಶಿಲ್ಪಕಲೆ ಅತ್ಯುತ್ತಮವೆಂದಿರಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿಲ್ಲ.

ಪಠಾರೀ—ವಿದಿಶಾದಿಂದ ರೈಲ್ವೆಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ 'ಪಂಡೀಬಮೌರಾ' ಎಂಬ ಊರು ೬೮ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಪಠಾರಿಯು ೧೨ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಗಡರ್‌ಮಟ್' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ದೊಡ್ಡ ಜೈನದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಬೆಟ್ಟದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ಸಮೂಹವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಹ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಂದಿರಗಳು ಮತ್ತು ಮೂರ್ತಿಗಳ ಅವಶೇಷಗಳಿವೆ.

ಬನ್ಸೆಡಿಯಾ—ಇದು ಅತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರ. ಇಂದೂರಿನಿಂದ ದೇವಲಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ೪೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಕ್ಷೇತ್ರದವರಿಗೂ ಬಸ್ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸರೋವರದ ತೀರದಲ್ಲಿರುವ ಕಾಂಪೌಡಿನ ಒಳಗೆ ಎರಡು ಜೈನ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಆದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು. ಇಲ್ಲಿನ ಅತಿಶಯದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಿಂವದಂತಿಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ೩೦ ಕೊಠಡಿಗಳುಳ್ಳ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಚೈತ್ರಶುದ್ಧತ್ರಯೋದಶಿಯಿಂದ ಪೂರ್ಣಮೆಯವರೆಗೆ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಇಂದೂರು

ಇದು ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದ ಮುಖ್ಯನಗರವಾಗಿದೆ. ಇದು ಇರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಮಾಳವದೇಶವೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದು ಉಜ್ಜಯಿನಿಯಿಂದ ೮೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ, ದೇವಾಸದಿಂದ ೪೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ, ರತಲಾಮ್‌ನಿಂದ ೧೨೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಮತ್ತು ಖಂಡವಾದಿಂದ ೧೪೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಇದೆ. ಈ ನಗರವು ವ್ಯವಸಾಯ, ಕಲೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಗಳಿಂದ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ನಗರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನದಿಹರಿದು ನಗರವನ್ನು ಎರಡುಭಾಗವಾಗಿ ಮಾಡಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಹುಷಃ ಒಟ್ಟು ೧೫ ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಛಾವನಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಂದಿರಗಳೂ, ತುಕೋಗಂಜಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ಜೈನಮಂದಿರಗಳೂ, ಮಾಣಿಕ್‌ಚೌಕದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಂದಿರಗಳೂ, ಶಕ್ಯರ್‌ಬಾಜಾರ್‌ನಲ್ಲಿ ಮೂರುಮಂದಿರಗಳೂ ಮತ್ತು ಗೌರಾಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಂದಿರವೂ ಇವೆ; ಮಲ್ಹಾರಗಂಜನ ನಿಶಿಯಾದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಂದಿರವೂ, ಜವೈರೀಬಾಗ್‌ಧರ್ಮಶಾಲೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಂದಿರವೂ, ಇವೆ. ಹುಕುಂಚಂದ್‌ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಅವರ ಶೀಶ್‌ಮಹಲಿನ ಮಂದಿರವು ವಿಶಾಲವೂ, ಸುಂದರವೂ ಆಗಿದೆ. ಈ ನಗರವೂ ದಿಗಂಬರಜೈನರ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಜೈನಸಂಸ್ಥೆಗಳಿವೆ. ಇವಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ರಾಜಭವನ, ಮಹಾರಾಜ್ ಕಾ ಮಹಲ್

ಲಾಲ್‌ಬಾಗ್, ಶೀಶ್‌ಮಹಲ್, ಇಂದ್ರಭವನ, ಕಲ್ಯಾಣಭವನ, ವಿನೋದ ಭವನ ಮೊದಲಾದುವು ನೋಡತಕ್ಕವಾಗಿವೆ.

ಚೋಲಗಿರಿ

ಬಡವಾನಿನಗರದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದಕಡೆಗೆ ಸುಮಾರು ೬ ಕಿ. ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಚೋಲಗಿರಿ ಪರ್ವತವಿದೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಇಂದ್ರಜಿತು, ಕುಂಭಕರ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಐದುಕೋಟಿಮುನಿಗಳು ಮುಕ್ತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಸಿದ್ಧಕ್ಷೇತ್ರ ವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ೨೨ ದಿಗಂಬರಜೈನಮಂದಿರಗಳಿವೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ 'ಬಾವನ್‌ಗಜಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ೮೪ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಭಗವಾನ್ ಆದಿನಾಥರ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಮಾಡಿಸಿದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಹತ್ತಿರವೇ ಒಂಬತ್ತು ಗಜದ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಪ್ರತಿಮೆಯಿದೆ ಈ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಚಂದ್ರಪ್ರಭತೀರ್ಥಂಕರರ ಮೂರ್ತಿಯ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಮುನಿಗಳ ಚರಣಚಿಹ್ನೆಗಳೂ ಇವೆ. ಕೆಳಗಡೆ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ವೇದಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಶಾಂತಿನಾಥ, ಕುಂಠನಾಥ, ಅರನಾಥ ಮಂಜು ನಾಥ ಹಾಗೂ ನೇಮಿನಾಥತೀರ್ಥಂಕರರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿವೆ. ಇತರ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲೂ ಮಲ್ಲಿ, ಚಂದ್ರಪ್ರಭ, ಮುನಿಸುವ್ರತ ಮೊದಲಾದ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿವೆ. ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಭೂಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದುವಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಭಗ್ನಾವಶೇಷ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

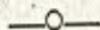
ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವು ಹದಿಮೂರನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವ್ಯಾಪಾರದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಇಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಯಶುದ್ಧ ಅಷ್ಟಮಿಯಿಂದ ಪೂರ್ಣಮೆಯವರೆಗೆ ಉತ್ಸವ ಜರುಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಾನವು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ತಪೋ ಭೂಮಿಯಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿಂದಲೇ ಚೋಲಗಿರಿಪರ್ವತವು ಆರಂಭಿಸುತ್ತದೆ ಬೆಟ್ಟದ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಕಿ. ಮೀ. ದೂರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಬಡವಾನೀ—ಇದು ಚೋಲಗಿರಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ನಗರ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ದಿಗಂಬರಜೈನದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಚೋಲಗಿರಿಕ್ಷೇತ್ರದ ನಾಲ್ಕು ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳು ಇದೇ ನಗರದಲ್ಲಿವೆ.

ತಾಲನ್‌ಪುರ—ಇದು ಬಡವಾನೀನಗರದಿಂದ ೨೭ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಬಸ್ ಸೌಕರ್ಯವಿದೆ. ಇದು ಅತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರ. ಇಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಗೆಯುವಾಗ ೧೩ ಜನಬಿಂಬಗಳು ಸಿಕ್ಕಿದುವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಟನ್ನು ಶ್ವೇತಾಂಬರ ಸಮಾಜದವರೂ ಐದನ್ನು ದಿಗಂಬರಸಮಾಜದವರೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡೂ ಸಮಾಜ

ದವರ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಇವೆ, ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿಗಂಬರಜೈನ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯೂ ಇದೆ.

ಪಾವಾಗಿರಿ- (ಊನ್‌ಪಾನಾ) -ಬಡವಾನಿಯಿಂದ ಬಸ್ ಮೂಲಕ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಬೇಕು. ರಸ್ತೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಕ್ಷೇತ್ರ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಿವೆ. ಇದು ಸಿದ್ಧ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಭದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಮುನಿಗಳು ಮುಕ್ತಿಪಡೆದರು. ಇಲ್ಲಿಯ ಚಮತ್ಕಾರವನ್ನು ಕುರಿತು ಅನೇಕ ಕಿಂವದಂತಿಗಳಿವೆ. ಇದು ರೂನ್ಯಿಯಿಂದ ೪೧ ಕಿ.ಮೀ ದೂರದಲ್ಲೂ, ಲಲಿತಪುರದಿಂದ ೪೮ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಇದೆ. ಇವೆರಡೂ ರೈಲ್ವೆಸ್ಟೇಷನ್ನಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯರೈಲ್ವೆಯ ಬಸಇ ಅಥವಾ ತಾಲ್‌ಬೇಹಟ್ ಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಲ್ಲಿಂದರೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ೧೩ ಹಾಗೂ ೧೪ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರ ವಾಗುತ್ತದೆ, ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಗ್ವಾಲೇಶ್ವರ ಅಥವಾ ಶಾಂತಿ ನಾಥಮಂದಿರವು ಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಎರಡು ಪರ್ಲಾಂಗ್ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ವಾಪಸ್ ಬರುವಾಗ "ಪಂಚಪಹಾಡೀ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಗುಡ್ಡವಿದೆ. ಅದರ ಮೇಲೆ ಐದು ಚಿಕ್ಕ ಜೈನಮಂದಿರಗಳಿವೆ.

ರಾಜಾಸ್ಥಾನದ ಜೈನತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳು

ಜೈನಧರ್ಮವು ಅತ್ಯಂತಪ್ರಾಚೀನಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಇದರ ಪ್ರಾಚೀನತೆ ವೇದ ಮತ್ತು ವೈದಿಕಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಜೈನಧರ್ಮದೊಂದಿಗೇ ಆದರ ಉಪಾಸನಾಪದ್ಧತಿಯೂ ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬೆಳೆದುಬಂದಿದೆ. ಈ ಉಪಾಸನಾಪದ್ಧತಿಗೆ ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳೂ ಮತ್ತು ಜೈನಪ್ರತಿಮೆಗಳೂ ಮುಖ್ಯ ಆಧಾರವಾಗಿವೆ. ನಿಜಕ್ಕೂ ನೋಡಿದರೆ ಜೈನಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿಡುವುದರಲ್ಲಿ ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ಪಾತ್ರ ಬಹುಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ರಾಜಾಸ್ಥಾನದ ಜೈನಕಲಾಪೂರ್ಣವಾದ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಜೈನಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳಿರುವುದು ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾಗಿದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಭಂಡಾರವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿದ್ದರೆ ದೇವಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಶ್ರೀ ಮಹಾವೀರಜೀ

ದೆಹಲಿಯಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮರೈಲ್ವೆಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಮಹಾವೀರಜೀ ಸ್ಟೇಷನ್ ೨೩೩ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ, ಜಯಪುರ ಮತ್ತು ಆಗ್ರಾದಿಂದ ೨೬ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಇದೆ. ಮಹಾವೀರಜೀಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಿಂದ ಕ್ಷೇತ್ರವು ಏಳು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಿಂದ ಹೋಗುವಾಗ ಗಂಭೀರನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕು. ಇದು ಅತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರವೆನಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿರುವ ಮೂರುಪರೆ ಅಡಿಯ ಮಹಾವೀರನ ಪ್ರತಿಮೆ ಅತ್ಯಂತಮನೋಜ್ಞವಾಗಿದೆ. ಇದು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದುದು. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಕಥೆ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಒಬ್ಬ ಗೊಲ್ಲನದೀ ತೀರದಲ್ಲಿ ದನಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಸುವಿನ ಕೆಚ್ಚಲಿನಿಂದ ಒಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದಕೂಡಲೇ ಹಾಲು ಸುರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಇದರಿಂದ ಗೊಲ್ಲನು ಚಿಂತಿತನಾದ. ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ಆ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರತಿಮೆಯಿರುವುದಾಗಿ ಸ್ವಪ್ನಕಂಡ. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಆಗೆಯಲು ಆರಂಭಿಸಿದ. ಆಗ ಕೂಡಲೇ "ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಆಗ" ಎಂಬ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿಬಂದಿತು. ಈ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿ ಅವಾಕ್ಯಾದ ಅವನು ಬಹಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಆಗೆಯತೊಡಗಿದ. ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ಮಹಾವೀರನ ಪ್ರತಿಮೆ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಇದನ್ನು ಚಾಂದನಪುರವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ರಾಜಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇದು ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವೂ ಮತ್ತು ಉನ್ನತ

ಶಿಲವೂ ಆದ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ. ಆಗಸವನ್ನೂ ಮುಟ್ಟುವ ಮೂರು ಶಿಖರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿರುವ, ಗೋಧಿಬಣ್ಣದ ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವೀರಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪ್ರತಿಮೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಂಟಪ ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಚರಣಯುಗಲವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಚೈತ್ರಶುದ್ಧತ್ರಯೋದಶದಿನ ಅಂದರೆ ಮಹಾವೀರಜಯಂತಿಯಂದು ಭಾರೀ ಉತ್ಸವ, ರಥಯಾತ್ರೆಗಳು ಜರುಗುತ್ತವೆ. ಆಗ ಮೂರುನಾಲ್ಕುಲಕ್ಷಜನರು ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಿವೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ಜೈನಮುಮುಕ್ಷು ಮಹಿಳಾಶ್ರಮ, ಜೈನಅದರ್ಶಮಹಿಳಾವಿದ್ಯಾಲಯ ಮೊದಲಾದ ವಿದ್ಯಾಸಂಸ್ಥೆಗಳಿವೆ.

ಶಾಂತಿವೀರನಗರ—ಇದು ಗಂಭೀರನದಿಯ ಪೂರ್ವತೀರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಜೈನಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ೩೨ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಭಗವಾನ್ ಶಾಂತಿವೀರನಗರ ಪ್ರತಿಮೆ ಖದ್ದಾನದಲ್ಲಿದೆ. ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕುತೀರ್ಥಂಕರರ ಬಿಂಬಗಳೂ ಇವೆ.

ಸವಾಕುಮಾಧೋಪುರ—ಪಶ್ಚಿಮರೈಲ್ವೆಯ ಬೊಂಬಾಯಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸವಾಯೀಮಾಧೋಪುರ ಜಂಕ್ಷನ್ ಸ್ಟೇಷನ್ ಇದೆ. ಸ್ಟೇಷನ್ ಗೆ ಸುಮಾರು ಆರೂವರೆ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ನಗರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಕೆಲವು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ಇವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತಸುಂದರವಾದ ಜನಪ್ರತಿಮೆಗಳಿವೆ.

ಚಮತ್ಕಾರಜೀ—ಸವಾಕುಮಾಧೋಪುರ ಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಿಂದ ಮೂರು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ.

ರಣಂಥಂಭೋರ್—ಸವಾಕು ಮಾಧೋಪುರದಿಂದ ೧೬ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಾಚೀನಕೋಟೆ ಇದೆ. ಅದನ್ನು ಸಾವಿರವರ್ಷಗಳ ಕೆಳಗೆ ರಾಜಾಹಮ್ಲೀರಸಿಂಹನು ಮಾಡಿಸಿದನು. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜೈನಮಂದಿರವಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಮೃತಶಿಲೆಯ ಒಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಭಗವಾನ್ ಜಿನಬಿಂಬವಿದೆ.

ಖಂಡಾರ್ ಜೀ—ಇದು ರಣಂಥಂಭೋರ್ ನಿಂದ ೩೮ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕಜಿನಬಿಂಬಗಳಿವೆ.

ಶ್ರೀ ಕೇಶವರಾವ್ ಪಾಟಿಕ್—ಪಶ್ಚಿಮರೈಲ್ವೆಯ ಬೊಂಬಾಯಿ ಮತ್ತು ದೆಹಲಿ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕೋಟಾಜಂಕ್ಷನ್ ಸ್ಟೇಷನ್ ಇದೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ೧೨ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಈ ನಗರವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದಾದ ಒಂದು ಪ್ರಾಚೀನಜೈನದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯ ಒಳಗೆ ಇರುವ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಜೈನಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಭಗವಾನ್ ಮುನಿಸುವ್ರತನಾಥರ ಪ್ರತಿಮೆ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿದ್ದು ಕಷ್ಟಶಿಲೆಯದಾಗಿದೆ.

ಚಾಂದ್ ಬೇಡೀ— ಇದು ಅತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರ. ಇದು ಕೋಟಾಜಂಕ್ಷನ್ ನಿಂದ ೧೧೨ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ದೇವಸ್ಥಾನ ಭೂಗರ್ಭದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ ಭಗವಾನ್ ಆದಿನಾಥತೀರ್ಥಂಕರರು. ಈ ಬಿಂಬ ಐದು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಇದರ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಾನ್ ಶಾಂತಿವೀರಂಕರರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಏಳು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿವೆ. ಇವಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ನೂರಾರು ಪ್ರಾಚೀನಜಿನಬಿಂಬಗಳಿವೆ. ಮುಖ್ಯದ್ವಾರದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ೧೦ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಒಂದು ಕೀರ್ತಿಸ್ತಂಭವಿದೆ. ಅದರ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೊಸದಾಗಿ ಒಂದು ಸಮವಸರಣಮಂದಿರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೭೦ ಕೊಠಡಿಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ, ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಚೈತ್ರಬಹುಳಪಂಚಮಿಯಿಂದ ನವಮಿಯವರೆಗೆ ಉತ್ಸವವು ಜರುಗುತ್ತದೆ.

ತಿಜಾರಾ— “ದೇಹರಾ” ಎಂಬುದು ಇದರ ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಹೆಸರು. ಇದು ದೆಹಲಿಯಿಂದ ಸುಮಾರು ೧೧೭ ಕಿ.ಮೀ. ಇದೆ. ಇದು ಅತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರ. ಮಥುರಾದಿಂದ ೯೭ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಬಸ್ ಮೂಲಕವೂ ಹೋಗಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿರುವ ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಚಂದ್ರಪ್ರಭತೀರ್ಥಂಕರರು ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ. ಬಹು ಚಮತ್ಕಾರಿಯುತವಾದುದು. ಇಲ್ಲಿನ ಚಮತ್ಕಾರದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಲಕ್ಷಾಂತರಜನರು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮೂರ್ತಿಯ ದರ್ಶನಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಭೀಷ್ಟ ಈಡೇರುವುದಲ್ಲದೆ, ಅವರ ಮಾನಸಿಕ ಮತ್ತು ಶಾರೀರಿಕ ದುಃಖಗಳು ದೂರವಾಗುವುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ. ತಂಗಲು ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಶ್ರಾವಣಬಹುಳದಶಮೀ ಮತ್ತು ಫಾಲ್ಗುಣಬಹುಳ ಸಪ್ತಮೀದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಸವ ಮತ್ತು ಜಾತ್ರೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಅಲವರ್— ಇದು ದೆಹಲಿಯಿಂದ ೧೫೮ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ತಿಜಾರಾ ಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಪ್ರತಿಘಂಟೆಯಲ್ಲೂ ಬಸ್ಸುಗಳು ಹೋಗಿಬರುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಅನೇಕ ಜೈನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿವೆ.

ಜಯಪುರ

ಜಯಪುರವು ಜೈನರ ಪ್ರಮುಖಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಜೈನಪುರವೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಅತಿಶಯವೇನಲ್ಲ. ಇದು ದೆಹಲಿಗೆ ೨೬೩ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ, ಆಗ್ರಾಕ್ಕೆ ೧೨೮ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ಮಹಾವೀರ್ ಜೀಯಿಂದ ೧೨೬ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಇದೆ. ಇದು ಗುಲಾಬೀಶಹರ್ (Pinc eity) ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಪ್ರಾಚೀನಕಟ್ಟಡಗಳೆಲ್ಲಾ ಗುಲಾಬಿಬಣ್ಣದ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ

ಕಟ್ಟಿರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ಮಹಾರಾಜಸವಾಳು ಜಯಸಿಂಹನು ಈ ನಗರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಊರು ಚೆನ್ನಾಗಿವೆ. ಇದು. ರಾಜನೀತಿ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದಲೂ ಜೈನರಿಗೆ ಬಹುಮುಖ್ಯವಾದ ಕೇಂದ್ರವೆನಿಸಿದೆ.

ಜಯಪುರದಲ್ಲಿ ೧೮೭ ಜೈತ್ಯಾಲಯಗಳೂ ಮತ್ತು ಜೈನದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ. ಇವು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ತಮ್ಮ ವಿಶಾಲತೆ, ಸುಂದರತೆ ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪಕಲೆಗೆ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಟೋದೀಕಾಮಂದಿರ, ಚೌಬೀಸ್ ಮಹಾರಾಜಕಾಮಂದಿರ, ಕಾಲಡೇರಾ, ಮತ್ತು ಮಹಾವೀರಮಂದಿರಗಳು ಬಹುದೊಡ್ಡವಾಗಿವೆ. ಸಿರ್‌ಮೇರಿಯಾದಲ್ಲಿರುವ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಕಲಾಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಭಾರತರಾಷ್ಟ್ರದ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಜೈನವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳಾದ, ಪಂಡಿತ ಟೋಡರಮಲ್‌ಜೀ, ದೌಲತ್‌ರಾಮ್‌ಜೀ, ಕಾಶೀಲಾಲ್‌ಜೀ, ಪಂಡಿತ್‌ಸುಖಲಾಲ್‌ಜೀ ಮತ್ತು ಪಂಡಿತಜಯಚಂದ್ರಭಾವಡಾ ಮೊದಲಾದವರೆಲ್ಲಾ ಜಯಪುರದವರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದರ್ಶನಗರದಲ್ಲಿ ಮುಲ್ತಾನ ಜೈನಸಮಾಜದ ದಿಗಂಬರಜೈನದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಭಾರತ ಮತ್ತು ಪಾಕಿಸ್ತಾನಗಳು ವಿಭಜನೆಗೊಂಡಾಗ ಮುಲ್ತಾನಿನ ಜೈನಧರ್ಮಿಯರು ತಮ್ಮ ಸಂಗಡ ಜೈನಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡುಬಂದು ಇಲ್ಲಿ ಮಂದಿರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದರು. ಜಯಪುರದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಆಮೇರ್ ಮತ್ತು ಸಾಗಾಂನೇರ್‌ನಲ್ಲಿ ಕೂಡ ದರ್ಶನಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಜಿನಮಂದಿರಗಳಿವೆ.

ಜಯಪುರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜೈನಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು.

೧. ಫೀವಾಲೋಂಕಾ ರಾಸ್ತಾದಲ್ಲಿರುವ ಬನ್‌ಜೀ ರೋಲಿಯಾರವರ ಧರ್ಮಶಾಲೆ.
೨. ಎಮ್.ಐ. ರೋಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಲ್‌ಜೀಭೋರಾಲಾರವರ ಧರ್ಮಶಾಲೆ.
೩. ರಾಮ್‌ಗಂಜ್‌ಬಾಜಾರ್‌ನಲ್ಲಿರುವ ಮೆಹಂದೀವಾಲಾಗಳ ಚೌಕದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮಶಾಲೆ.
೪. ಕಿಶನ್‌ಪೋಲ್‌ಬಾಜಾರ್‌ನಲ್ಲಿರುವ ಗೋದೀಕೋಂಕಾ ರಾಸ್ತಾದಲ್ಲಿರುವ ಖಜಾಂಚೀ ಧರ್ಮಶಾಲೆ.
೫. ಲಾಲ್‌ಜೀಸಾಂಡ್‌ಕಾ ರಾಸ್ತಾದಲ್ಲಿರುವ ದಿವಾಲ್‌ಜೀ ಧರ್ಮಶಾಲೆ.
೬. ಚೌಡೀರಾಸ್ತಾದಲ್ಲಿರುವ ಖಿಲ್ಕಿ ಕೋಂಕೇ ಧರ್ಮಶಾಲೆ.
೭. ಫೀವಾಲೋಂಕಾ ರಾಸ್ತಾದಲ್ಲಿರುವ ಟಾಂಕ್ ಧರ್ಮಶಾಲೆ.
೮. ಭೇರೂಕಾರಾಸ್ತಾದಲ್ಲಿರುವ ಧೂಪಿಯಾ ಧರ್ಮಶಾಲೆ.
೯. ಜಡಿಯೋಂಕಾ ರಾಸ್ತಾದಲ್ಲಿರುವ ಬೈರಾತಿಯೋಂಕಾ ಧರ್ಮಶಾಲೆ.
೧೦. ಸ್ವೇಷನ್ ರೋಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಪುಂಗಲಿಯಾ ಧರ್ಮಶಾಲೆ. ಇವಲ್ಲದೆ ಜಯಪುರದಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕಾದ ಇತರ ಸ್ಥಳಗಳೆಂದರೆ, ಹವಾ ಮಹಲ್, ಸಂಗ್ರಹಾಲಯ, ಚಂದ್ರಮಹಲ್ (ಸಿಟಿಪ್ಯಾಲೆಸ್), ಚಿಡಿಯಾಫರ್,

ಗೋವೀದ್ ದೇವ್‌ಜೀಮಂದಿರ್, ಯಂತ್ರಾಲಯ (ಜಂತರ್-ಮಂತರ್), ಗಲತಾ ತೀರ್ಥ, ಪುರಾನಾಫಾಟ್, ಆಮೇರ್ ಮೊದಲಾದುವು.

ಪದ್ಮಪುರಿ (ಬಾಡಾ)— ಇದು ಜಯಪುರದಿಂದ ೩೬ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದೂವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ, ಅಮೃತ ಶಿಲೆಯ ಭಗವಾನ್‌ಪದ್ಮಪ್ರಭತೀರ್ಥಂಕರರು ಮೂಲಸ್ಥಾನಿ. ಈ ವಿಗ್ರಹ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿದೆ. ಇದು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿರುವುದಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸುಂದರವಾದ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ.

ಅಜ್ಜೀರ್-ಪುಷ್ಕರ್

ಈ ನಗರವು ಜಯಪುರದಿಂದ ಸುಮಾರು ೧೩೨ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದಿರುವ ಈ ನಗರವು ತನ್ನ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಸೌಂದರ್ಯದ ಜೊತೆಗೆ ಧಾರ್ಮಿಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಈ ನಗರವನ್ನು ಏಳನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಜಯಪಾಟ್‌ಚೌಹಾನ್ ಎಂಬುವನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ. ಅಜ್ಜೀರ್ ನಗರದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೩೦ ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಸ್ವೇಷನ್‌ಗೆ ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲೇ ಸೋನೀಜಿಯವರ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಭಗವಾನ್‌ಆದಿನಾಥತೀರ್ಥಂಕರರ ದೇವಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿರುವ ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಕಾದಿ ರಚನೆಗಳು ನೋಡತಕ್ಕವಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಪುಷ್ಕರವು ೧೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಸ್‌ಗಳು ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಪುಷ್ಕರಿ ಸರೋವರವು ವೈಷ್ಣವರ ಪಾವನ ತೀರ್ಥವೆನಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವೈಷ್ಣವದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ.

ಬಧೇರಾ— ಇದು ಅತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರ ಅಜ್ಜೀರ್‌ನಿಂದ ಕೇಕಡಿಯು ೨೭ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಕೇಕಡಿಯಿಂದ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವು ೧೭ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಒಂದು ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ. ಇಲ್ಲಿ ಭೂಗರ್ಭದಿಂದ ಅನೇಕ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಸಿಕ್ಕಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ದಿಗಂಬರಜೈನದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಶಾಂತಿನಾಥ ಭಗವಾನರದು ಮತ್ತೊಂದೂ ಶಾಂತಿನಾಥ ಭಗವಾನರದು. ಶ್ರೀ ಶಾಂತಿನಾಥ ಜಿನಮಂದಿರವನ್ನು ಅತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಜೈನಜೈನೇತರರು ಹರಕೆ ತೀರಿಸಲು ಬರುತ್ತಾರೆ.

ಉದಯಪುರ— ಅದ್ವಿತೀಯಸೌಂದರ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಶೋಭೆಯುಳ್ಳದೂ ಆದ ಈ ಉದಯಪುರವನ್ನು ಮಹಾರಾಣಾಉದಯಸಿಂಹನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೫೫ ರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ. ಇದು ಅಜ್ಜೀರ್‌ಗೆ ೩೦೬ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ನಗರದಲ್ಲಿರುವ ಹಾಥೀಪೋಲ್‌ನ ಬಳಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡದಾದ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ. ಈ

ನಗರದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೧೨ ದಿಗಂಬರಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಭಗವಾನ್‌ಆದಿನಾಥರ ಜಿನಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಸಮ್ಮೇದ ಶಿಖರಜಿಯ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಐದು ಅಡಿಯ ಸುಂದರವಾದ ಬಾಹುಬಲಿಯ ವಿಗ್ರಹವನ್ನೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳಗಳೆಂದರೆ ಮಹಾರಾಣನಮಹಲ್, ಮಹಾರಾಣಾ ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನ ಸ್ಮಾರಕ. ಜಗದೀಶಮಂದಿರ, ಸಹೇಲಿಯೋಂಕೇ ಬಾಡೀ, ನೆಹರೂಪಾರ್ಕ್ ಮೊದಲಾದುವು. ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಿವೆ. ಈ ನಗರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ೧೬ ಶ್ವೇತಾಂಬರ ಜೈನದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಕರದಾಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ—ಇದು ಭೋಪಾಲನಗರ ಎಂಬಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಉದಯಪುರ ಮತ್ತು ಚಿತೌಡ್‌ಗಢ್‌ಗೆ ಹೋಗುವ ರೈಲ್ವೆಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕರೇಡಾ ರೈಲ್ವೆಸ್ಟೇಷನ್ನಿನ ಬಳಿಯಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ದೊಡ್ಡದಾದ ಜೈನದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್‌ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥರ ಪ್ರತಿಮೆ ಅತ್ಯಂತಭವ್ಯವೂ ಸುಂದರವೂ ಮತ್ತು ದರ್ಶನೀಯವೂ ಆಗಿದೆ.

ಚಿತೌಡ್‌ಗಢ್—ಇದು ಉದಯಪುರದಿಂದ ೧೦೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಮತ್ತು ಅಜ್ಮೀರ್‌ನಿಂದ ೧೮೯ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಕೋಟೆ ಸುಮಾರು ಎರಡುಸಾವಿರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಅಡಿಗಳ ಎತ್ತರವಿರುವ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಇದೆ. ಆ ಕೋಟೆ ೧೬ ಕಿ.ಮೀ. ಉದ್ದ ಮತ್ತು ಅಗಲವಿದೆ. ಈ ಕೋಟೆಗೆ ಏಳು ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲುಗಳಿವೆ. ಈ ಕೋಟೆಯ ಒಳಗೆ ನೋಡಬೇಕಾದ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಿವೆ ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕಾದ ವಿಶೇಷಗಳೆಂದರೆ, ಕೋಟೆಯ ದ್ವಾರಗಳು, ಸಿಸೋದಿಯಾ ಫತ್ವಾಕಾ ಸ್ಮಾರಕ, ಸತಬೀಸ್‌ದೇವರಾ (ಶ್ವೇತಾಂಬರ ಜೈನಮಂದಿರ), ಮಹಾರಾಣಾ ಕುಂಭಾಕೆ ಮಹಲ್, ಜಯಮಲ್ ಮತ್ತು ಫತ್ವಾಕೆಭಗ್ನಮಹಲ್, ದಿಗಂಬರಜೈನ ಮಂದಿರ, ಮಿರಾಬಾಈಕಾಮಂದಿರ್, ಪದ್ಮಿನೀಮಹಲ್, ಜೌಹರ್ ಸ್ಥಳ ಮೊದಲಾದುವು.

ಚಿತೌಡ್‌ಗಢ್‌ನಲ್ಲಿ ದಿಗಂಬರಜೈನಕೀರ್ತಿಸ್ತಂಭವಿದೆ. ಇದು ೮೦ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದ್ದು ಏಳು ಅಂತಸ್ತುಗಳಿವೆ. ಇದರ ಶಿಲ್ಪಕಲೆ ಅನುಪಮವಾಗಿದೆ. ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಐದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಭಗವಾನ್‌ಆದಿನಾಥತೀರ್ಥಂಕರರ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಇದನ್ನು ಆದಿನಾಥರ ಸ್ಮಾರಕವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸ್ತಂಭದ ಉಳಿದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಅನೇಕ ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕೀರ್ತಿಸ್ತಂಭದ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ದಿಗಂಬರಜೈನದೇವಾಲಯವಿದೆ. ನಗರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿಗಂಬರಜೈನದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಶಾಲೆ ಇದೆ.

ಚೂಲೇಶ್ವರ—ಇದು ಚಿತೌಡ್‌ಗಢ್ ರೈಲ್ವೆಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಿಂದ ೪೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತು ಕೆಳಗೆ ಒಂದೊಂದು ಜೈನದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಲಾಡನೂ—ಇದು ನಾಗೌರ್‌ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಈ ನಗರದಲ್ಲಿ ದಿಗಂಬರಜೈನ ಮಂದಿರಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಮೃತಶಿಲೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿಸಿರುವ ಸುಖದೇವ್ ಅಶ್ರಮವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ದಿಗಂಬರಜೈನದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ.

ಸೀಕರ್—ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭವ್ಯವಾದ ಜಿನಮಂದಿರವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚೀನ ದಿಗಂಬರಜೈನಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ.

ಫಲವರ್ಧೀಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ—ಇದು ನಾಗೌರ್‌ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೇಡತಾಸಿಟತಹಸೀಲ್‌ನಿಂದ ೧೪ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಫಲೋಂದಾಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿದೆ. ಇದನ್ನು ಫಲವರ್ಧೀಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ ಭಗವಾನ್‌ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ತೀರ್ಥಂಕರರು. ಇದಲ್ಲದೆ ಶೀತಲ ಮತ್ತು ಅಜಿತತೀರ್ಥಂಕರರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿವೆ.

ಸೂಮೈಕ—ಇದು ಜಾಖಲೌನ್‌ಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಿಂದ ೬ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಬೆಟ್ಟದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಒಂದೂವರೆ ಸಾವಿರವರ್ಷ ಪುರಾತನದ ಭಗವಾನ್ ಶಾಂತಿತೀರ್ಥಂಕರರ ಚರಣಚಿಹ್ನೆಗಳಿವೆ.

ಶ್ರೀ ವೃಷಭದೇವ (ಕೇಸರಿಯಾಜೀ)

ಇದು ಬಸ್ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಜಯಪುರದಿಂದ ಸುಮಾರು ೬೨ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. 'ಛುಲೇವ' ಎಂಬುದು ಈ ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರು. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಾಚೀನಜೈನ ಮಂದಿರ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಿವೆ. ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ ಭಗವಾನ್‌ವೃಷಭಸ್ವಾಮಿ. ಇದು ಶ್ಯಾಮವರ್ಣದ ಶಿಲೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದುದು, ಪ್ರತಿಮೆ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವಾಗಿದೆ. ಶ್ವೇತಾಂಬರ ಜೈನರು, ದಿಗಂಬರಜೈನರು ಮತ್ತು ಜೈನೇತರರು ಎಲ್ಲರೂ ಇದನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಭಿಲ್ಲರೂ ಈ ಪ್ರತಿಮೆ ಶ್ಯಾಮವರ್ಣದ್ದಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಾಲಾಜೀ ಅಥವಾ ಕಾರಿಯಾಬಾಬಾ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಕೇಸರಿಯಿಂದ ಪೂಜಿಸುವುದರಿಂದ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಕೇಸರಿಯಾಜಿ ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸುತ್ತಲೂ ೫ ಜಿನಮಂದಿರಗಳಿವೆ. ಪ್ರವೇಶಮಾಡುವ ಬಾಗಿಲು ವಿಶಾಲವಾಗಿದೆ. ಇದು ಆತಿಥಯಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ. ಜೈನರು ಮತ್ತು ಜೈನೇತರರು ಇಲ್ಲಿ ಹರಕೆ ತೀರಿಸಲು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಮೂಲತಃ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವು ದಿಗಂಬರಜೈನರದು ಬಹಳ ಕಾಲದವರೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಭಟ್ಟಾರಕರ ಪಟ್ಟವಿತ್ತು. ಈಗ ಅದು ಇಲ್ಲ. ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ದಿಗಂಬರ, ಶ್ವೇತಾಂಬರ, ಹಿಂದೂಗಳು ಮತ್ತು ಭಿಲ್ಲರು ತಮ್ಮ ರೀತಿಯಿಂದ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಜೈತ್ರಶುದ್ಧ ಅಷ್ಟಮಿ ದಿನ ರಥಯಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ವಾಮನ್‌ಬಾಡ್‌ಜೀ—ಇದು ಸಿರೋಹೀರೋಡ್‌ಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಿಂದ ಎಂಟು

ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್‌ಮಹಾವೀರರು ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ. ಇದನ್ನು ಮೌರ್ಯಚಕ್ರವರ್ತಿ ಸಂಪ್ರತಿಮಹಾರಾಜನು ಕಟ್ಟಿಸಿದುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್‌ಮಹಾವೀರರ ೨೭ ಪೂರ್ವಭವಗಳ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಗೋಡವಾಡ್ ಪಂಚತೀರ್ಥೀ— ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾದರೆ ಫಾಲನಾದಿಂದ ಬಸ್ ಮೂಲಕ ರಣಕ್‌ಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಮಂಛಾಲಾಮಹಾವೀರ್, ನಾರ್ ಲೋಕ, ನಾಡೋಲ್ ಮತ್ತು ಬರಕಾಣಾಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ನಾಲಿಕಾ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇಳಿಯಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ಜೈನಮಂದಿರಗಳಿವೆ.

ಮೌಂಟ್ ಆಬೂ

ದೆಹಲಿಯಿಂದ ಆಬೂರೋಡ್‌ಸ್ಟೇಷನ್ ೭೨೯ ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಅಹಮದಾಬಾದಿನಿಂದ ೨೧೩ ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಆರಾವಳಿಬೆಟ್ಟದ ದಕ್ಷಿಣ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ೪೦೦೦ ಅಡಿ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ 'ಮೌಂಟ್‌ಆಬೂ' ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡು ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚುಂಟೆಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದಿದೆ. ಅಹಮದಾಬಾದ್, ಜೋಧಪುರ, ಉದಯಪುರ ಮೊದಲಾದ ನಗರಗಳಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದು. ಬೆಟ್ಟದಮೇಲೆ ಮೂರು ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿ ದಿಲ್‌ವಾಡವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ರಸ್ತೆಯ ಒಂದು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿಹೋದರೆ ದಿಗಂಬರಜೈನ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ. ಸ್ವಲ್ಪದೂರ ಮಂದಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಶ್ವೇತಾಂಬರ ಜೈನರ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ಸಮೂಹವಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಮಲವಸದಿ, ನೇಮಿನಾಥಮಂದಿರ, ಲೂಣವಸದಿ, ಖರತಕವಸದಿ ಮೊದಲಾದುವು ಮುಖ್ಯವಾದುವು. ಇವುಗಳ ಮುಂದೆ ಭಗವಾನ್‌ಕುಂಠನಾಥರ ದಿಗಂಬರಜೈನದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಎತ್ತರಲ್ಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು ದಿಲವಾಡಾ ಶ್ವೇತಾಂಬರಜೈನಮಂದಿರ. ಶ್ವೇತಾಂಬರರ ಐದು ಮಂದಿರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡುದೇವಾಲಯಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮಕಲಾತ್ಮಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯವಾಗಿವೆ. ತೇಜಪಾಲಮಂದಿರವನ್ನು ಮಹಾರಾಜಾಭಿಷೇಕನ ಮಂತ್ರಿ 'ವಿಮಲಶಾಹ್' ಎಂಬುವನು ಕ್ರಿ.ಸ. ೧೦೩೧ರಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೧೮ ಕೋಟಿ ೫೩ ಲಕ್ಷ ವೆಚ್ಚದಿಂದ ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ ಭಗವಾನ್‌ಆದಿನಾಥತೀರ್ಥಂಕರರು ಅದರಲ್ಲಿ ಒಳಗಡೆಯ ಪರಿಕ್ರಮದಲ್ಲಿರುವ ೫೩ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕಾದ ಇತರ ಸ್ಥಳಗಳೆಂದರೆ ನಕ್ಕೀತಾಲಾಬ್, ರಘುನಾಥ್‌ಜೇಮಂದಿರ, ಟೋಡ್ ಮತ್ತು ನನರೋಕ್, ಸನ್‌ಸೆಟ್‌ಪಾಯಿಂಟ್, ಅರ್ಬುದಾದೇವೀಮಂದಿರ ಗುರುಶಿಖರ್, ಗೌಮುಖ್ ಮೊದಲಾದುವು.

ಅಚಲಗಢ್— ಇದು ದಿಲವಾಡಾದಿಂದ ಸುಮಾರು ಹತ್ತು ಕಿ.ಮಿ. ದೂರ

ದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕಗುಡ್ಡದಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ಜಿನಮಂದಿರಗಳಿವೆ. ಎಲ್ಲ ಶ್ವೇತಾಂಬರಜೈನಮಂದಿರಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚತುರ್ಮುಖಬಸ್ತಿ, ಇಲ್ಲಿರುವ ಅಷ್ಟಧಾತುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿರುವ ೧೪ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಭಾರ ೧೪೪೦ ಮಣಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕಂಭಾರಿಯಾ— ಇದು ಅಬೂರೋಡ್‌ಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಿಂದ ೨೪ ಕಿ.ಮಿ. ದೂರ ದಲ್ಲಿ ಅಂಬಾಜೀ ಗುಜರಾತ್ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಒಂದು ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿ ವಿಮಲಶಾಹ್ ಎಂಬುವನು ಕಟ್ಟಿಸಿರುವ ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ಮತ್ತು ಕಲಾಪೂರ್ಣವಾದ ಶ್ವೇತಾಂಬರ ಜೈನಮಂದಿರಗಳಿವೆ.

ಶ್ರೀಡೇರಾವಾಲಾಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ— ಮೌಂಟ್‌ಆಬೂವಿಗೆ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ೩೮ ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವಿದೆ. ಭಗವಾನ್‌ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥಸ್ವಾಮಿ ಇಲ್ಲಿನ ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ. ಇದು ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಭೂಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ವಿಗ್ರಹವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ೫೩ ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ.

ವೀಜೋಲ್ಯಾಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ— ವೀಜೋಲ್ಯಾಗ್ರಾಮದ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಅಗ್ನೇಯದಿಕ್ಕಿಗೆ ಪ್ರಾಚೀನವೂ ಮತ್ತು ರಮಣೀಯವೂ ಆದ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವಿದೆ. ಇದು ಅತಿಶಯಕ್ಷೇತ್ರ 'ವಿಂಧ್ಯಾಚಲೀ' ಎಂಬುದು ಇದರ ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಹೆಸರು. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ನೂರಾರು ಹೆಚ್ಚುಂಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಂಡೆಗಳಮೇಲೆ ಶಿಲಾಲೇಖನ ವಿದೆ. ಉನ್ನತಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಪುರಾಣವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಕೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕೋಟಿ ಯಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್‌ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥರ ಐದು ದಿಗಂಬರಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಲೋಲಕನೆಂಬ ಶ್ರಾವಕನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೨ ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಟ್ಟಾರಕರ ಪ್ರತಿಮೆಯೂ ಇದೆ. ಗ್ರಾಮದಲ್ಲೂ ಒಂದು ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ.

ರಣಕ್‌ಪುರ— ಇದು ಉದಯಪುರದಿಂದ ಸುಮಾರು ೧೬೦ ಕಿ.ಮಿ. ದೂರ ದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವಜೈನದೇವಸ್ಥಾನವು ಶ್ವೇತಾಂಬರರದಾಗಿದ್ದು ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯ ಅನು ಪಮ ಭಂಡಾರವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಮೇವಾಡದ ಮಹಾರಾಜಾಕಂಭನ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಧರಣಶಾಹ್ ಎಂಬ ಪೋರ್‌ವಾಲ್‌ಜೈನ್‌ಮಹಾಜನ ಎಂಬುವನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೩೯ ರಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಹದಿನೆಂಟು ಕೋಟಿ ವೆಚ್ಚದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ. ಇದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಲು ೬೫ ವರ್ಷಗಳು ಹಿಡಿದುವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಮುಖಮಂದಿರವಿದೆ. ೧೪೪೪ ಕಂಬಗಳೂ, ೨೯ ಹಾಲ್‌ಗಳೂ ಇವೆ. ಇದರಲ್ಲಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ಒಂದು ಕಂಭವು ಮತ್ತೊಂದು ಕಂಬದಂತೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿರುವ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಕಲೆ ಅದ್ಭುತವಾಗಿದೆ. ಜೀವನ ದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಯಾದರೂ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ದರ್ಶನಮಾಡುವುದು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಮಂಛಾಲಾ ಮಹಾವೀರ್— ಪಾಳೀ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ, ದೇಸುರಿತಹರೀಲ್‌ನಲ್ಲಿರುವ ಫಾಣೇರಾವ್ ಕಸ್ಸೆಗೆ ಮೂರು ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮೂಲಸ್ವಾಮಿ ಭಗವಾನ್‌ಮಹಾವೀರರು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿನ ಒಂದು ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ

ಇಲ್ಲಿರುವ ಮಹಾವೀರರ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಗಡ್ಡಮೀಸಗಳಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇದನ್ನು ಮೂಂಭಾಲಾಮಹಾವೀರ್ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಬಹುಷಃ ಭಾರತರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿರುವುದು ಇದೊಂದೇ ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ.

ನಾಕೋಡಾಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ— ಇದು ಜೋಧಪುರದಿಂದ ೧೨೨ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ನಾಕೋಡಾ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿರುವ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಸ್ವಾಮಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು. ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಇದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಬಾಜೋತ್ತರಾ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜೈನಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿದೆ.

ಘಂಠಾಡೀ (ಗಂಗಾಡೀ)— ಇದು ಉತ್ತರರೈಲ್ವೆಯ ಬಿಕಾನೀರ್ ಜೋಧಪುರ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ 'ಅಸರನಾಡಾ' ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಘಂಠಾಡೀಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಶೋಕಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮೊಮ್ಮಗ ಸಂಪ್ರತಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕಟ್ಟಿಸಿರುವ ಪದ್ಮಪ್ರಭತೀರ್ಥಂಕರರ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ.

ಜೈಸಲ್ ಮೇರ್— ಉತ್ತರರೈಲ್ವೆಯ ಜೋಧಪುರ ಮತ್ತು ಪೋಕರಣ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ 'ಪೋಕರಣ' ಸ್ಥಳದಿಂದ ಜೈಸಲ್ ಮೇರ್ ಗೆ ಬಸ್ ಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಭವ್ಯವೂ, ಕಲಾಪೂರ್ಣವೂ ಆದ ಎಂಟು ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳ ಶಿಲ್ಪಕಲೆ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಎರಡು ಮಂದಿರಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ ಭವನದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಾಚೀನಜೈನಸಾಹಿತ್ಯಭಂಡಾರವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ೩೫೦೦ ತಾಡಪತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಿವೆ. ನಗರದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅನೇಕ ಜಿನಮಂದಿರಗಳಿವೆ. ಜೈಸಲ್ ಮೇರಿಂದ ಐದು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಮರಸಾಗರ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಲಾಪೂರ್ಣವಾದ ಜೈನಮಂದಿರಗಳಿವೆ.

ಲೌದ್ರವಾ— ಜೈಸಲ್ ಮೇರಿಂದ ವಾಯುವ್ಯಕ್ಕೆ ೧೬ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಮೊದಲು ದೇಶದ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವೂ ಇತ್ತು. ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಮಹಮದ್ ಗೋರಿಯ ಸಾಕಷ್ಟು ನಾಶಪಡಿಸಿದ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಸಹಸ್ರಭಣಿ ಶ್ರೀ ಚಿಂತಾಮಣಿಪಾರ್ಶ್ವನಾಥರ ಪ್ರತಿಮೆ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿದ್ದು ಅಕರ್ಷಕವಾಗಿದೆ. ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರವೂ ಕಲಾಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ.

ಕಾಪರ್ ಡಾಜೀ— ಇದು ಜೋಧಪುರದಿಂದ ಜೈತಾರಣಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೧೦೪ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಜೈನದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಭೂಪಾರ್ಶ್ವನಾಥಸ್ವಾಮಿ ಮೂಲ ಬಿಂಬವಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಿವೆ.

ಗಂಗಾಣೀ— ಇದನ್ನು ಅರ್ಜುನಪುರೀ ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಮಾರವಾಡದೇಶದ ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನಕ್ಷೇತ್ರ. ಜೋಧಪುರದಿಂದ ಆಗ್ನೇಯಕ್ಕೆ ೩೨ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ 'ಅರ್ಜುನಪುರೀ' ಎಂಬುದು ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಹೆಸರು.

ಇಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಾನ್ ಧರ್ಮನಾಥತೀರ್ಥಂಕರದೇವಸ್ಥಾನ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು. ಇದನ್ನು ಅಶೋಕಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮೊಮ್ಮಗ ಸಂಪ್ರತಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸಾಂಚೋರ್— ಇದಕ್ಕೆ ಸತ್ಯಪುರೀ ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ರಾಜಾಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಗುಜರಾತಿನ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಬಾಡಮೇರ್ ನಿಂದ ಡೀಮಾದ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಐದು ಜೈನಮಂದಿರಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವೀರಸ್ವಾಮಿಯದು.

